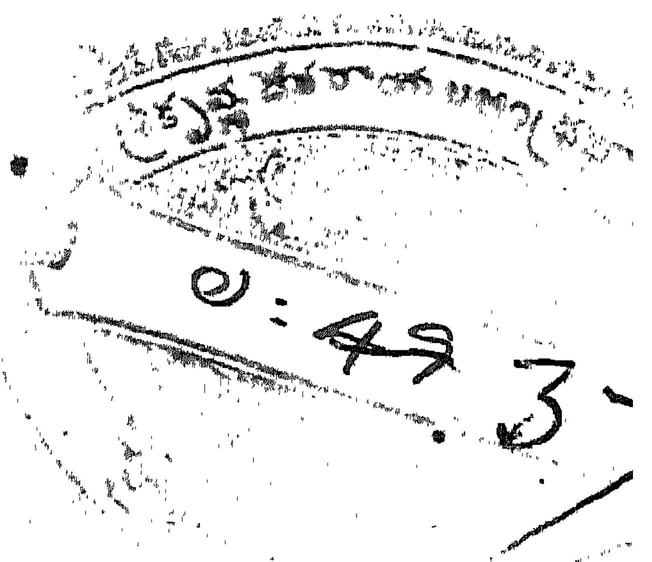
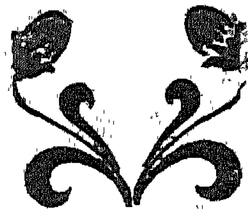
రాత్రిస్తంభము.

(కల్పితనాటకము.)

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుచే

రచియింపఁబడినది.

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు.

పిఠాపురము

శ్రీ విద్వజ్జన మనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

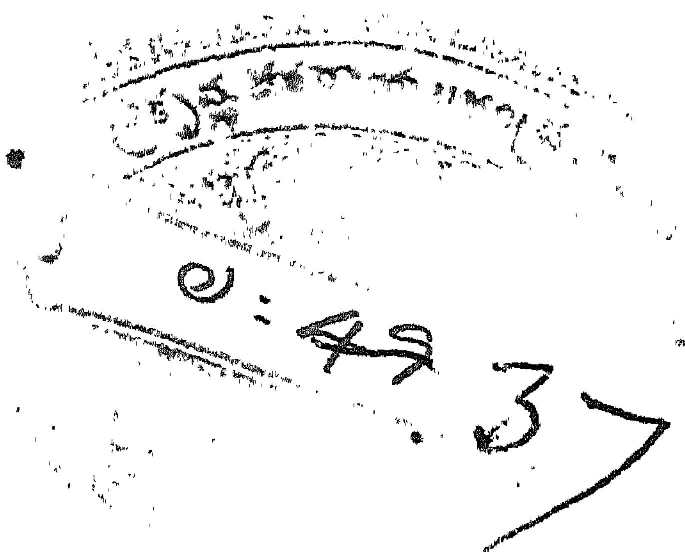
1930.

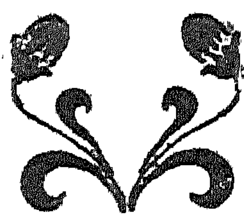
[వెల 0-10-0

రాతిస్తంభము.

(కల్పితనాటకము.)

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుచే
రచియింపఁబడినది.

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు.

పిఠాపురము
శ్రీ విద్వజ్జన మనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడియె.

1930.

[వెల 0-10-0

పీఠిక.

ఇది నాయిరువదియైదవ నాటకము. దీనిలోని కథ కల్పితము. నన్నుఁ బోషించు శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురాస్థానమహారాజావారి ధనసాహాయ్యమున దీని నచ్చువేయించితిని. శ్రీ శ్రీ మహారాజావారికి వారి కుటుంబమునకుఁ బరమేశ్వరుఁడు సకలశ్రేయముల నిచ్చి సర్వదా రక్షించుఁగాక.

ఈనాటకమునకు నాందీప్రస్తావనలను వ్రాసియిచ్చిన బ్రహ్మశ్రీ కూచి నరసింహముగారి కనేక నమస్కారములు.

పీఠికాపురము — వా॥ ల॥ నరసింహారావు.

ఇందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

నారాయణరావు—కథానాయకుఁడు.

ఇద్దఱు రక్షకభటులు.

వైద్యుఁడు.

కృష్ణుఁడు—నారాయణరావుకొడుకు మూఁడేండ్లవాఁడు.

పరసయ్య—నారాయణరావునకు పొరుగున నున్న బ్రాహ్మణుఁడు.

Etc.

స్త్రీలు.

లక్ష్మి—నారాయణరావుభార్య.

వెంకమ్మ—నారాయణరావుతల్లి.

చంద్రరేఖ—నారాయణరావు వేశ్య.

నాగి—వేశ్యమాత.

అచ్చి—లక్ష్మియింటిలో దాసి.

సోమి—వేశ్యయింటిలో దాసి.

Etc.

శ్రీరామా !

రాతిస్తంభము.

నాంది.

క. యావన్మానవదుష్పా
పావళిఁ దుత్రెంప వారి ♦ ననుతప్తులుగాఁ
గావించి ప్రోచు నల ల
క్ష్మీన్రపీక్ష యొసంగుఁగాక ♦ మీకు శుభంబుల్ !

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు—నటీ !

నటి—(ప్రవేశించి) ఏమి సెలవు ?

సూత్రి—శ్రీ పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుకవిగారి యిరువదియైదవ నాటక మగు "రాతిస్తంభము" ప్రదర్శనోన్ముఖముగా నున్నదా ?

నటి—ఆ ! ఆప్రియత్నములోనే యుండఁగా మీపిలుపు వినఁబడి వచ్చినాను.

సూత్రి—పతి పిలువఁగనే వచ్చుట యీలువు గల యిల్లాలి ముఖ్య లక్షణము గాదా ! బహుకారణములచే నిది ప్రశస్యమైన నాటకము.

నటి—కపటగణికాసంభాషణములును, మద్యమత్త ప్రలాపగీతములును వేశ్యామాతృకృత సమ్మార్జనీప్రహారములును, జక్కఁగా వర్ణింపఁబడి యుండుటచేతనా ?

సూత్ర—అవియుఁ గారణములే, కాని గౌణకారణములు.

గీ. చిత్తశోభను హెచ్చించు ♦ చిత్రఫలక
పృష్ఠనీలప్రదేశంబు ♦ రీతి, నవ్వి
గ్రంథసత్పాత్రసద్గుణ ♦ రామణీయ
కంబుఁ జేయు మఱింత హృ ♦ ద్యంబుగాను.

నిమ్మపంటిచాయ గల మేనిమిసమిసలు హెచ్చఁగుట పచ్చచీర గట్టినప్పుడా? నల్లచీర గట్టినప్పుడా?

నటి—అది కాంతాసౌందర్యగ్రహణపాండితీసంపన్నులగు తమకుఁ దెలియును గాని వెఱ్ఱిబాగులదాన నగు నా కెట్లు తెలియఁగలదు? ఇది పరమపతివ్రతాశిరోమణి నాయికగాఁ గలనాటకము కనుక లఘుప్రసంగములు రానీక, యుక్తప్రశంసావాక్యములతోఁ బ్రస్తావన నడపుట మంచి దని మనవిచేసికొనుచున్నాను.

సూత్ర—అట్లైన వినుము.

శ్రీరామనామంబుఁ ♦ జిత్తంబునను జిహ్వ
నెలకొల్పి కీర్తించి ♦ యలరె నెవతె,
పతిని బ్రత్యక్షదై ♦ వతముగా భావించి
తద్దుష్టశీలంబుఁ ♦ దలఁప దెవతె,
జగతిలోఁ గోదండ ♦ సరణిని బోవక
సేవించి యత్త రం ♦ జించె నెవతె,

సంసారపంకసం♦సక్తగాఁ డుండఁ, గు
మ్మరపుర్వుకైవడి ♦ మనియె నెవతె,
యాసతీమణి, లక్ష్మీస♦మాఖ్య, సర్వ
సుగుణముల కాటపట్టైన ♦ సుందరాంగి,
విష్ణుభక్తాగ్రగణ్య, సా♦ధ్వీమతల్లి
ప్రణుతిపాత్రి మీ నాటక♦పాత్రములను.

నటి—సత్యమే. పతి కత్తితోఁ బ్రాణములఁ దీయఁబోటు పొడిచినప్పుడు గూడ నాహా! ఆయిల్లాలు నమస్కరించి పోయినది గాని యొకతిట్టైనఁ దిట్టలే, దొకమూలుగైన మూల్గలేదు.

సూత్రి— గీ. పసుగుణము పోదు ప్రతిపసు♦వర్తనమున
నాత్మతేజంబుచేతనే ♦ యణఁగుఁగాని;
నిప్పు పోవదు మఱియొక♦నిప్పువలన
నంబువులచేత నద్ది చ♦ల్లారుఁగాని.
చెడుగు వేఱొకచెడుగుచే ♦ నుడుప నెంతు
వేసి, యింకొకఁడు సత్కృతిఁ ♦ బృథ్విఁ జొన్పు;
దంచుచే శాంతినే యది ♦ యడఁచివైవు
మంచు బుద్ధుఁడు ప్రజకు బో♦ధించినాఁడు.
తన్నుఁ గొఱుతను వేయు పా♦తకులఁ జూచి
"యెఱుక లేనట్టి వీరి క్ష♦మింపు తండ్రి."
యంచు జీజస్సు దేవుఁ బ్రా♦ర్థించెఁ గాని
వనర లేదింతయును లోనఁ ♦ గినియ లేదు.

ఇది చెఱకునకుఁ దీపివలె, మంచునకు శైత్యమువలె, మల్లెపూవునకుఁ బరిమళమువలె, నంబకపత్యప్రేమవలె, శుద్ధసత్వగుణ

సహనన్నులై యుండు నెల్లకాలములందలి మహాత్ములకును, మహాత్మురాండ్రకును సహజప్రకృతి.

నటి—అంత శాంతమూర్తియైన పాప మామె యీప్రపంచమున నేమి సుఖ మనుభవించినది?

సూత్ర—పామరదృష్టి నేమియు లేదుకాని, సుఖదుఃఖతత్త్వరహస్య మెఱింగిన మహాయోగులకుమాత్ర మలౌకికమైన యామె యాత్మానందము గోచరింపఁగలదు.

గీ. రోఁత గలిగించు నెరువు భూసహములందు
మధురరసఫలవితతిగా మాఱునట్లు
పరహితైషణ శ్రీరామభక్తులందు
బాధ లెల్ల సుఖములుగాఁ బరిణమించు.

నటి—ఆలాగునా? అదిగో ఘంటానాదము వినఁబడుచున్నది. లక్ష్మి పాత్రము ప్రవేశించుచున్నది కాఁబోలు. ఇఁక మనము పోవుదము రండు!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

కూచి నరసింహము.

శ్రీరామా !

రాతిస్తంభము.

ప్రథమాంకము.

ప్రదేశము—రాజానగరము.

ప్రవేశము—లక్ష్మి.

లక్ష్మి—సంసారము బాగుపడు నను నాశ లేదు. ఏమి చేయవచ్చును ? ఇదివఱ కెన్నిసారులో బతిమాలుకొంటిని. భగవంతుఁడా ! తండ్రీ! నీయిష్టమెట్లో యట్లే జరుగుఁగాక ! ఏపూర్వజన్మకర్మఫలమో యనుభవించుచున్నాను. కిక్కురుమనకుండ నను భవింపవలసినదే. ఇఁక నాభర్త వేశ్యయింటినుండి వచ్చువేళ యైనది. పాదప్రక్షాళనమున కుదకము సిద్ధపఱుపవలయును.

(నిష్క్రమించును.)

(నారాయణరావు ప్రవేశించును.)

నా—వేశ్యారక్తి కలిగిన రసజ్ఞునకు సంసారపుజంజాట ముండఁగూడదు. ఈదిక్కుమాలిన సంసారపుగొడవ మోహానందానుభవమునకు నిరోధకమే—యాముష్మికానందానుభవమునకు నిరోధకమే— అందుకొఱకే సంసారమును బంధ్య[illegible]మని పెద్దలు చెప్పినారు. కట్లు—దిక్కుమాలినకట్లు—తెగ

రానికట్లు—ఈసంసారమున నెన్నియైన నున్నవి. ఒకమూాల భార్య. ఒకమూాల తల్లి. ఈమె ధుమధుమ. ఆమె రొసరొస. ఒకక ట్టున్నప్పుడే మనోవైశాల్యమున కవకాశము లేనప్పు డీరెండుక ట్లున్నఁ జెప్పవలయునా ? కాళ్ళకొకకట్టు, చేతుల కొకకట్టుచాలక దిక్కుమాలినభగవంతుఁడు కొడుకు నొక్కని నిచ్చి గొంతుకకుఁగూడ నొకకట్టు కట్టినాఁడు. ఇక్కడికిఁ బ్రపంచదుఃఖమునకుఁ బరమావధి యన్నమాట. అక్కడకుఁ గదలిక గలవాఁడను గావున లక్ష్యపెట్టక కొట్టుకొనివచ్చుచు న్నాను. ఈసంసారములోనున్న పెద్దచిక్కు—నేను గనిపట్టిన దేదనఁగా—సంసారమును మనము లక్ష్యము చేసినకొలఁదియు, నాదరించి యడఁగియున్నకొలఁదియు నది మీఁది కెక్కి కాలి క్రింద మనలను ద్రొక్కుచు. ఎంతసేపు విననది వినన ట్లుండ వలయును— చూచినది చూడన ట్లుండవలయును. ఏదియు దరికి రాకుండ దులిపివైచుకొనవలయును. "నళినీదళగత జల" మని చెప్పినవాని యభిప్రాయ మిదియే యని తోఁచుచున్నది. ఎంత దులిపివైచికొని—యెంతదూరముగా నుండఁ బ్రియత్నిం చినను సాగదు. పనికిమాలినప్రపంచధోరణి యట్లున్నది. ఉద యము, సాయంకాలము నింటికి రాకతప్పదు. రాకపోయిన యెడలఁ దల్లియు గోలయే— పెండ్లాము గోలయే— ఈగోలఁ జూచి యిరుగుపొరుగయ్యకొయ్యలు నమ్మలక్కలు నూరెగిరి పోయినంత యల్లరి— ఏమి ? వారిసొమ్ము నాకేమైనఁ బెట్టు చున్నారా ? నాసొమ్ము నేను దగులఁబెట్టుకొన్నయెడల వారి యేడు పెందులకు ? నాభార్యయొద్ద నేను బండుకొనకున్న యెడల నూరిపేరటాండ్రగోల యెందులకు ? నాభార్య—పాప

ము— అది యంతగా నేమియు ననసే యనను. దానికి లేని దేవులాట వీరి కేందులకో— దిక్కుమాలిన ప్రపంచము— సిగ్గుమాలిన ప్రజలు. నో రెత్తినయెడల మూతిమీఁదఁ దన్నవలసినది.

(లక్ష్మి ప్రవేశించును.)

లక్ష్మి—నాథా! నమస్కారము. వచ్చితిరా! పాదప్రక్షాళనమునకు నీ రిదిగో తెచ్చినాను. కాళులు గడ్గెదను.

నారా—ఇప్పుడు నీకొఱకు జోడు విప్పనా? కాళులు వలదు— చేతులు వలదు. శుద్ధచ్ఛాందసురాలవు. ఇంటికి వచ్చుసరికిఁ జేఁపురుకట్టతోను, పేడనీళ్లతోను సిద్ధమగుదువు. నాకుఁ గాళ్లకు నీళ్ళక్కఱలేదు.

లక్ష్మి—కాళ్లైనఁ గడుగుకొనకుండ భోజనముచేసెదరా?

నారా—నాకు భోజన మక్కఱలేదు.

లక్ష్మి—ఎందుచేత?

నారా—గడియక్రిందటఁ గడుపునిండ గారెలు దిన్నవాని కిప్పుడు భోజన మేల?

లక్ష్మి—ఎక్కడఁ దిన్నారు?

నారా—ఈనడుమ కావేరిసానికిఁ గాకినాడకోమటి కన్నెఱికము చేసినాడుకాదా? అందుకొఱకుఁ గావేరి మా కందఱకు విందు చేసినది.

లక్ష్మి—అట్లైన దానియింటిలోనే భుజియించినారా?

నారా—అదిగో-తిరుగఁ దగవుఁదెచ్చిపెట్టినావా? అది యంటని-యిది మైల యని, మనము బ్రాహ్మణుల మని, వారు వేశ్య లని యారంభించినావా?

లక్ష్మి—మనము శ్రోత్రియకుటుంబములోనివారము కామా? వారు వండినది మీరు తినుట తప్పుకాదా?

నాథ—నేను వండలేదు. స్వశాఖబ్రాహ్మణుడు వండి తెచ్చినాఁడు. ఇంటిలోఁ గూర్చున్న నీ కీ తర్జనభర్జన లెందులకే? ఈమడిమైల రాద్ధాంతము లెందులకే? మగవారు—వీథిలోనికిఁ బోవలసినవారు—పదిమందిలోఁ దలయెత్తుకొని తిరుగవలసినవారు—అవసరానుసారముగా వారివారి సాంఘికవ్యాపారములను జక్కఁబెట్టుకొనువారు—అట్టివారు వారియిష్టానుసార మేదో చేయుదురని తటస్థముగా నూరకుండవలయును గాని యాఁడుదానికి మగవారివీథిగొడవ లెందుకు? విందులగొడ లెందుకు? వారాంగనలయింటిలో మనము తినఁగూడదా? ఎక్కడినీతి యిది? ఏపురాణములో నున్నది? ఏధర్మశాస్త్రములో నున్నది? ఉండనీ—ఉండకపోనీ! గ్రంథాలగొడవ మన కక్కఱలేదు. ఆచార మెట్లున్నది? ఈశ్రోత్రియకుటుంబములవారిలో వేశ్యాంగనలయింటిలో విస్తరి వేయనివా రెవరు? వేశ్య లనఁగా నీకంటికి నలుకుగుడ్డ పెంటచేటవలెఁ గనఁబడుచున్నారు కాఁబోలు! వీరి పూర్వోత్తరములు నేను జెప్పెదను విను—సముద్రమథనకాలమందుఁ బుట్టిన యప్సరస్స్త్రీలలోఁ గొందఱు పైలోకమునకుఁ బోయినారు—కొందఱు భూలోకకల్యాణముకొఱకు నిక్కడనే యున్నారు—వారు లక్ష్మితో సమానమైన దేవత లన్నమాట! తెలిసినదా? వారిలో బ్రాహ్మణాదివర్ణవిభాగము లేదు—వారిచేతిప్రసాద మమృత మన్నమాట. వారు మహీమండలమంగళదేవతలు. వారిని నిందించినవారికిఁ గన్నులు చిల్లులుపడును.

లక్ష్మి—నాథా! వారిని నే నేమియు ననలేదు.

నారా—నన్నుమాత్ర మనుట యెందులకు? ఏమధ్యాహ్నమో, యే సాయంకాలమో యింకఁ దప్పదుకదా యని దినమున కొక మాఱు నే నింటికి మెతుకులకొఱకు వచ్చినప్పుడు, నీవో, మాయమ్మయో యేవో సూదుమాట లాడుట యెందులకు?

(వెంకమ్మ ప్రవేశించును.)

వెంక—ఏమిరా! అది నిన్నెప్పుడైన సూడుమాట లాడెనా? ఇల్లాలు— మహాసాధ్వి— తిట్టిన సహించినది— తన్నిన సహించినది. కొట్టిన సహించినది. నీముండకొఱకు తనయొడలిమీఁదిగుల్ల లిచ్చినది. ఒక్కనాను పోఁచతో నున్నది. లోకోత్తరగుణసంపన్నమైన యాబంగారుబొమ్మను సూఁడుమాట లాడుచున్నా వని మందలించుచున్నానా? ఇఁక నేను నిన్నుఁ దిట్టఁదగనా? కన్నదానను నీకు బుద్ధిచెప్పఁ దగనా? మాన్యముఁ దగులఁబెట్టి దానియెదానఁ బెట్టితివే? 'నీకొడుకు భాగమును వేఱు చేసి నీభాగ మమ్ముకొనరా' యని నేను నీకాళ్ళపైఁ బడి చెప్పితినే— ఊరివారిచేతఁ జెప్పించితినే. నీ విన్నివిధముల సంసారమును భ్రష్టపఱచినందులకు నిన్నేమి చేసిననైనఁ బాప మున్నదా?

నారా—అమ్మా! నీ కిష్టమైనయెడల నింటికి వచ్చెదను. లేదా— ఇదికూడ మానుకొందును.

వెంక—వచ్చి నీవుచేయుచున్న ప్రయోజకత్వ మేమి? నిక్షేపమువంటి యిల్లాలితోఁ గష్టము సుఖము—మాట మంతి— యేమైనఁ జున్నవా? కానరానికొడుకు—నీతండ్రిపేరు పెట్టుకొంటిమి. ఆకుఱ్ఱవానిని నొక్కసారి బుజమున నెత్తికొంటివా? నీవు వాని నెత్తికొనఁగఁ జూడవలయు నని నాకు ముచ్చట కాదా? అదియు

ము—బెడిద మని యప్పైవచ్చుట—పట్టుబట్ట చుట్టఁబెట్టుకొనుట—ముంగాళ్లపైఁ గూర్చుండి మూఁడుమెదుకులు ముక్కున కంటించుకొనుట—హల్లుహల్లు మనుచుఁ బిలుపునకైన నందకొండ ముండయింటికిఁ బోవుట—ఈమాత్రమున కింటికి రాకపోయిన నేమి? పో!

లక్ష్మి—(అప) అత్తా! అంతకఠినములైనమాట లెందులకు? ఆయన దయయుండి వచ్చినప్పుడే నాకుఁ బండుగ. రావలయని యనుట యెందులకు?

వెంక—(అప) నీమెత్తఁదనముచేతనే వాఁడు పాడైనాఁడు. నీయోగ్యతను గాపాడుకొనుటకే నీవు చూచుచున్నావు కాని వానిని నిరోధించి బాగుచేయవలయు నని నీవు చూచుచుండుట లేదు. కొంతకఠినఁదనము వహించి యెదురుతిరిగి నిర్భయముగ నా తనిని నిరోధించినఁ గాని యతఁడు బాగుపడఁడు. అట్లు భర్తనెదిరించుట నీకుఁ బరమార్థలోప మని సంశయించుచున్నావు. అది తప్పు. భార్య గురుస్వరూపయై పనికిమాలినభర్తను శిక్షింపవలయును. అట్లు చేసినఁగాని నీకు మోక్షము లేదు. వానికి మోక్షము లేదు.

నారా—అమ్మా! ఒక్కప్రాణమను. మీరు ముగ్గురు. మీకు నన్నుఁగూర్చి యింతకంటక మెందుకు? నాకు శరీరములో రోగము ప్రవేశించినది. అమ్మా! నీకంటె నేనే ముందేమో? నన్నెందు కల్లరిపెట్టుదురు. నామూలమునఁ జంద్రరేఖ కల్లరి యెందులకు? ఇక్కడనుండి కదలను లే. ఇక్కడనే స్థావరమునై, యిక్కడనే పాతుకొని యుందును లే— మీకన్నులు చల్లఁగా నాకు భూశయన మిక్కడనే చేయుదురుగాని లే—

వెంక—నీ మొగము—నీమోర. స్థావరము లేదు—జైనవిగ్రహము లేదు. దర్భశయ్య లేదు—పూలరథమువంటి భార్యయొద్ద సుఖముగాఁ బండుకో! పిల్లవానిని మీ రిద్దఱుఁగూడ నడ్డముగా గుండెల మీఁదఁ బెట్టుకొని పండుకొనుఁడు. స్వచ్ఛమైన యిల్లాలితో నున్నసుఖము, కడుపారఁ గన్నబిడ్డను మెడమీఁదఁ బెట్టుకొని యెగురులాడిన సుఖము నెఱిఁగిన ముండకొడు. కేవ్వఁడైన, క్రుళ్లుగుడిసె ప్రేటుముండవనుకగదిపాయిఖానాపెరటిలోనికిఁ బోవునా? బుద్ధిహీనుఁడవై పోయితివి—పూవులతోఁ బూజింపఁ దగిన యిల్లాలియెడల మహాపచార మొనర్చితివి. లెంపలు వైచుకో—లే—అన్నమునకు రా—

నారా—నేను రాను.

వెంక—ఎందుచేత?

లక్ష్మి—అత్తా! గోదావరిసాని యఁట. కోమటయ్య కన్నెఱికముఁ జేసినందుకు విందుచేసినదఁట.

నారా—గోదావరి కాదు-నీ మొగము-కావేరి. అయినను నీ కాగొడవ యెందుకే?

వెంక—యజ్ఞశాలలో వేదఘోషమునడుమ సోమపానముఁ జేసిన మీతండ్రికడుపున నీవు పుట్టి కన్నెఱికపుగదిలో ఫలాహారములు చేసితివా? (అప) లక్ష్మీ! నేను బోవుదును. నీవు రవంత బోధింపుము. అవసర మగునెడలఁ గన్నెత్తిచేయుము. (పోవును.)

లక్ష్మి—నాథా మీయమ్మగా రన్నమాటలకు మీ రిబ్బందిపడవలదు. ఆమె పెద్దది. ఆమె మనకు బుద్ధులు చెప్పఁదగినది. లోకమంతయుఁ బ్రతిష్ఠ వ్యాపింపఁ జేసిన మీతండ్రిగారు కైలాసగతు

లైనాయకదా! వారివంశమర్యాద మీరు కాపాడకపోయిన యెడల నెవ్వరు కాపాడుదురు? అయ్యో! వంశకీర్తి పోవుచున్నదే యని యాందోళనముచేత నామె దేవులాడుచున్నది. తల్లిమాట వినుటకంటెఁ గొడుకు చేయఁదగిన దేమున్నది?

నారా—ఎంతసేపు సొమ్ముపోయినది-సొమ్ముపోయిన దని యొక్కటే గోల-తల్లిముండలకు చావుసమీపించుచున్న కొలఁది ధనవాంఛ హెచ్చుగును. ఈశునికిమాలిన సొమ్మెవ్వనికి శాశ్వతమో చెప్పు. రెక్కలువచ్చి దానియంతట నది యెగిరిపోవుచుండఁగా నే నేమి చేయవలసినది?

లక్ష్మి—పోయినసొమ్మునకు మానము విచారింపవలదు. మీమీఁద నది దిగదుడుపని యనుకొందము. ఇంతటినుండియైన మీరింటి యొద్దనే యుండి, భవతారకసాధన మైన మాతృసేవఁ జేయుచు, నల్లారుముద్దైన పిల్లవానిని బెంచుకొనుచు, నతిథిసేవఁ జేసికొనుచు గృహకృత్యములు నిర్వహించుకొనుచు నుండవలయు నని ప్రార్థించుచున్నాను.

నారా—నాకుఁగూడ నింటియొద్దనే పండుకొనవలయు నని యుండును. అదేమికర్మమో—రవంతసేపైన బుద్ధి నిలువఁబడదు. ఏమి చేయుదును?

లక్ష్మి—అప్పు డేమి చేయుదు రనఁగా—నిలువఁబడి, రెండుచేతులు జోడించుకొని "శ్రీరామచంద్రమూర్తీ! నీవు పితృవాక్యపరిపాలకుఁడవు-ఆశక్తిలో సహస్రాంశము నాకుఁ బ్రసాదింపుము. నీ వేకపత్నీవ్రతుఁడవు. ఆశక్తిలో లక్షాంశమైన నాకుఁ బ్రసాదింపుము-రామా! నీలమేఘశ్యామా! నీవు నిశ్చలహృద

యుండవు. అరిషడ్వర్గసంహర్తవు—ఆశక్తిలోఁ గోట్యంశమైన నాకుఁ బ్రసాదింపుము. ఇట్లొనర్చుటయేగాక—నాతండ్రీ! నీపాదారవిందములయందు సంతతమైన భక్తి నాకుఁ గటాక్షింపుము. ఓం శాంతిశ్శాంతి" యని భగవంతుని ధ్యానింపుము. ఏమి-నేను జెప్పినట్లు చేయుదురా?

నారా—(పలుకకుండ గుఱ్ఱుతీయును.)

లక్ష్మి—అయ్యో! అప్పుడే నిద్రించినాఁడే. (లేచి చేతులుజోడించుకొని పాడును)

కీర్తన.

జయజయ రాఘవ జానకిరామ్-రఘుకులరాఘవ రాజారామ్
రావణమారక రాఘవరామ్-రఘుకులదీపక రాజారామ్
నీరధిబంధన రాఘవరామ్-మారుతిసేవిత రాజారామ్
దశరథనందన రాఘవరామ్-దానవభంజన రాజారామ్
మునిసవనావన రాఘవరామ్-పురహరపూజిత రాజారామ్
మంగళగుణగణ రాఘవరామ్-మంజులభాషణ రాజారామ్
పతితపావన రాఘవరామ్-భక్తినొసఁగుమా రాజారామ్
జానకిరంజన రాఘవరామ్-జన్మవిభంజన రాజారామ్.(జయజయ॥)

నాథా! నాథా! వేశ్యయింటికిఁ బోకుండ నిచ్చుటనే పండుకొంటివిగదా! నాయింటి కిప్పుడు కళవచ్చిన ట్లున్నది. నాకంటి కిప్పుడు దృష్టివచ్చిన ట్లున్నది. సుఖముగాఁ జరిదుకొనుము. నిన్ను లేపను. నాథా! మనపిల్లవాఁడు పుట్టి మూఁడుసంవత్సరములైనదికదా! అప్పటినుండియు నీవు నన్ను స్పృశింపలేదే. తిన్నగఁ గంటనైనఁ జూడలేదే. నీ వీమూఁడు సంవత్సరము లొడలు తెలియని మహానందమునఁ గులటతోఁ గులికిపోయితివే.

నీవు వేశ్యాలింగనసుఖ మనుభవించుచుండఁ బ్రమాదమున నైన నొక్క క్షణకాల మైన నన్నుఁ దలఁచితివా? నాపాలిటి నారాయణమూర్తి వగు నీనామమును స్మరించుకొనుచు నేఁ గాలక్షేపము చేయుచుంటినిగదా! పోనీ! నీవు సుఖపడిన యెడల నాకుఁ జాలును. నీలో నేను జీవించియున్నప్పుడు నీసుఖమే నాసుఖము కాదా? నిన్ను మందలింపు మని, బెదరింపు మని, కోపింపు మని, సాధింపు మని మామయ్యగారు నాతోఁ జెప్పి నారు. నిన్నొక్కమాటయైన నే ననఁజాలను. నేను వయస్సు లోనున్న పెండ్లామును గాదా! అదిగో! నోరెఱుఁగని పసిపా పఁడు కాఁడా! నాథా! నీవు మమ్ముద్ధరింపవలయు నని వేర నేను జెప్పవలయునా? నేను జెప్పుటకు నీవు తెలియనివాఁడ వా? నాయదృష్టము బాగగునప్పుడు భగవంతుఁడు నీకే తో పింపఁడా? పోనీ. దైవేచ్ఛయే జరుగుఁగాక! ఐహికకష్ట మెంత కాల ముండును? నేఁడో రేపో వెడలిపోవునప్పు డీమాత్రము నకై యిహలోకదైవ మగు భర్తను దూలనాడుదునా? పుణ్య ము లేమసరికదా- ఈపాపము మూట నాతోఁగూడ నెందులకు? నాథా! మూఁడేండ్లనుండి నీపాదము లొత్తుభాగ్యము నాకుఁ గలుగలేదు. (భర్తపాదములను కన్నుల కద్దుకొని) ఇప్పు డీవిధ ముగా ఋణవిముక్త నగుచున్నాను. ముప్పదియాఱుమాసము లనుండి నేను నీస్పర్శసుఖ మెఱుఁగను. (ముద్దుగొని) ఇదిగో ఇదియే చాలు. ఇఁక నాలుగేండ్లు నిన్ను దాఁకకున్నను నాకు బెంగలేదు. నే నిఁకఁ బండుకొందును. (పిల్లవానిని దొట్టెనుండి తీసి తనప్రక్కలోఁ బండఁబెట్టుకొనును.) నాతండ్రీ! నీనాయన గారు మనపుణ్యమున నీరాత్రి యిచ్చట నే పండుకొన్నారు.

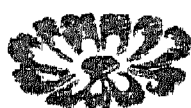
నాయనా! నీవు పుట్టినతరువాత నాకు సుఖమిన మిదియే. నేను
ను బందుకొందును. రామా. రామా. (పండుకొనును.)

నారా—(నిమ్మళముగ లేచి) నేను నిద్రపోవుచున్నా నని యేదో పనికిమాలిన దైవప్రార్థన చేసినది. దానితో నా కసహ్యము వైచినది. తరువాత నేదియో నోటిలో గొణగుకొన్నది. కాళులు కన్నుల కద్దుకొన్నది. ముద్దొక్కటి పెట్టుకొన్నది. ఈ ముద్దు నాపుట్టిముంచినది. నాభార్యయొద్దఁ బండుకొనకపోవుటయే కాక యొకరి నొకరు ముద్దిడుకొన మని నేను జంద్రరేఖయొద్దఁ బ్రమాణము చేసితిని. దీనిముండమోయ- దీని మూలమున నిప్పుడు నావ్రతమునకు భంగము కలిగినది. నేను ముద్దుఁబెట్టుకొన్న యెడల నాది దోసము కాని యది యట్లు చేసినయెడల నాదోష మేమున్న దని కొంత సమర్థించుకొన వచ్చును. సమర్థనవలన వచ్చినదా నాకర్మము? మాయమ్మ నన్నుఁ దిట్టినందువలన నే నిక్కడఁ బండుకొంటి నని వీరియభిప్రాయమై యుండును. నేను బుద్ధిపూర్వకముగా నే పండుకొంటిని. సారాయంగడివానికిఁ జంద్రరేఖ నలుబదిరూపాయలవఱ కీయవలసియున్నది. వాఁడు దానిని గారాగృహమం దుంతు నని బెదరించుచున్నాఁడు. దానిమర్యాదఁ గాపాడుటకు నేను గాక మఱెవ్వరున్నారు? నూర్లకొలఁది నిచ్చెద మని గిరగిర యింటిచుట్టు తిరిగిన సరసులను సాగనంపి నన్ను నమ్ముకొన్న దానిపరువు నేనే కాపాడవలసియున్నదికాదా. నాయిల్లాలిమెడలో నింక మిగిలియున్న నాను దీసికొనిపోవ నిక్కడఁ బండుకొంటిని. అడిగినయెడలఁ దప్పకుండ నిచ్చును. ఇదివఱ కెన్నియో గుల్లలిచ్చిన కారణమున నడుగుటకే మన స్సొప్పకపోయి

నది. అందుచేతను నాకు మోమాటము యింతయంత కాదు. అందుచేత దొంగతనమే శరణ్యమైనది. నాసొమ్ము నేను దీసి కొనుటలోఁ దప్పులేదు కాని — అయినను బుద్ధిహీనప్రజలు కాదా? ఎంతసేపు తప్పెన్నుటయందే వారికి ముచ్చట. (భార్య మెడలో నాను దీసికొనును.) ఇది యట్టె బరువుగాఁ గనఁబడ దు. ఇది చాలకపోయినప్పుడు తిరుగ నద్దెయద్దె యని సొమ్మున కెక్కడకుఁ బరుగెత్తవలసినది? పిల్లవాని చేతి యొత్తులుగూడఁ దీసికొందును. (తీసికొనును.) అదిగో! ఒత్తులు పెట్టినస్థలమునఁ జేయి రవంతసన్నగిల్లి యున్నదే. పాపము. ఇవి తీసివైచితిని గాని చేతులు పాడైపోవలసినది. చంద్రరేఖ వీథిగుమ్మములో నాకొఱకుఁ గనిపెట్టుకొని యుండును. త్వరగఁ బోవలయును. వీథితలుపు తీసికొని పోవుదును. ఎవరో దొంగలు వచ్చి యీ వస్తువులు హరించుకొనిపోయినారని ప్రతీతి కల్గును. ఏదో జరుగును. ముందేమి జరుగునో యనుచింత యెందులకు?

(నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీరామా!

రాత్రిస్తంభము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—చంద్రరేఖయిల్లు.

ప్రవేశము—నారాయణరావు, చంద్రరేఖ, (సారాబుడ్డి చేతులలో).

చంద్ర—చచ్చిచెడి, చచ్చిచెడి యొక్క—నాను దీసికొనివచ్చితివా? చచ్చునాను— పాతికెరూపాయలైన రాదయ్యెను.

నారా—పిల్లవానియొత్తులుకూడ నున్నవి కాదా?

చంద్ర—ఏమీ! ఇంక నా చేతిలోఁ బెట్టవేమి? అవి నీవమ్ముకొని త్రాగవలయు నని యనుకొంటివా యేమి?

నారా—ఇవిగో (ఇచ్చును).

చంద్ర—(తీసికొని) ఇది యేమి? ఇత్తడివస్తువులే! ఓరి నీగొంతు గోయ— బంగారపువస్తువు లని చెప్పి నన్ను మోసపుచ్చెద వంటరా?

నారా—ఆఁ! ఆఁ! నన్ను క్షమింపుము. నే నెఱుఁగను. నన్నామును మోసపుచ్చినది.

చంద్ర—నీపెండ్లామే నా?

నారా—అవును.

చంద్ర—దానిసిగ గోయ. ఎంతమోసకత్తెయో ?

నారా—ఇంటికిఁ బోయి దానిని జెప్పు తీసికొని తన్నెదను. తెల్లనిది వెండి, పచ్చనిది బంగార మని నాయూహామే కాని యింత మోస మున్న దని నే నెఱుఁగుదునా ?

చంద్ర—నీ వొకటియెఱిఁగి యేడ్తువా ? ఏమియు లేదు. వట్టిదద్దమ్మవు. భార్య పతివ్రత యని కొనియాడెదవు. నీభార్య యోగ్యత యిప్పుడు తెలిసినదా ? మూఁడేండ్లనుండి మహాపతివ్రత నీకొఱకుఁ గనుపెట్టుకొని యున్నది. సిగ్గుమాలిన మొగమా ! మూల నున్న యత్తముండ ముసలిదయ్యెను. తోఁటలో బాలుఁడు మూఁడేండ్లకంటె నెక్కువ లేఁడయ్యెను. అమ్మగారికి రాత్రి యిల్లంతయు సర్వైశ్వర్యము. అందులో బాపనముండలు! ఇదిగో మీయూఁడువారు వీథిని బడినతరువాత నే కాదా మావృత్తులన్నియు మన్నుగలసిపోయినవి. మూఁడేండ్లనుండి ముసుఁగుఁ బెట్టుకొని ముడుచుకొని మూలఁ గూర్చున్నదా ? ఛీ ! అంతదీక్షతోఁ గనుపెట్టుకొని యుండుటకు తెలివితక్కువ చంద్రరేఖ కాదు.

నారా—దానిరూపము సామాన్యముకాని యున్నవిశేషము యోగ్యతయేకాదా !

చంద్ర—నీవు చచ్చినఁగాని చంద్రరేఖను స్తుతింపవు. అందుకు నోరు రాదు. రాజుగారిప్రధానుఁడు నాకు మాన్య మిచ్చెద నని వార్త చేసినాఁడా ? నే నేమంటిని ? అప్పుడు నీవు నాయొద్దనే యుంటివి కాదా ? చెప్పు—గుటకలు మ్రింగుచు గ్రుడ్లుపెట్టుకొని చూచు వేల ?

నారా—మాన్యము కాదు—అగ్రహార మిచ్చినసరే నారాయణరావును

కధీనమైన యీశరీరమును దుద కర్పింపవలసిన యగ్నికే యని వార్త నంపితివి.

చంద్ర—ఆమాటలో నర్థము బుద్ధిహీనుడవైన నీకుఁ దెలియకపోయెను గాని లోకమంతయు నట్టుడికిన ట్లయిపోయినదే! అసంగతి యటుంపుము. తుసికోమటి రాత్రి కైమువంద లిచ్చెద నని వార్త నంపినాఁడుకదా—దినమున కైమువందలచొప్పున సంవత్సరమునకు రెండులక్షలరూపాయలు రాబడి యైనదా? పెద్దజమీందారీ యన్నమాటయేనా? నే నేమంటిని? చెప్పుము. మన మిద్దఱమే కాదా?

నారా—కోమటిమొగము నీజన్మమునఁ జూడ నని యంటివి.

చంద్ర—చెప్పితనైన నాయోగ్యత నీవు గ్రహింపఁగలవా? అది యటుండనీ-నీభార్యవస్తువులు దెమ్మని నిన్ను నీయింటికిఁ బంపి యుంటినా? పుట్టిమునుఁగవచ్చినది కావునఁ బంపవలసివచ్చినది. ఏమి చేయను? నాకర్మము. ఆఁడుదియై పుట్టఁగూడదు. అందులో వేశ్యయై పుట్టఁగూడదు. మఱి యందులో నీతిగల వేశ్యయై పుట్టఁగూడదు.

నారా—ఆపుట్టిమునక యేమి! ఏమి!

చంద్ర—సారాపాటదారునకు నలుబది బాకీకాదా? ఆబాకీ నేను గొట్టివేసెదను నామాట యేమన్నా వని చెట్టుకింది న్యాయవాదిచేత వార్తనంపినాఁడు. అందుచేత నీకుఁ దొందర యియ్యవలసివచ్చినది.

నారా—ఆ! ఆఁ! ఎంతపొగరు? లంజెకొడుకు!

చంద్ర—ఆతనితప్పేమున్నది? నేను వేశ్యను గాదా. అందుచే నందఱకు లోఁకువయే. బట్ట లుదికిన. చాకివాఁడు కన్నుగీఁటు.

గుడ్డలు గుట్టిన జంగమువాఁడు కన్నుగిఁటే. అద్దెకు బండిగట్టిన దర్జియ్యకూడఁ గన్నుగిఁటే. ఏమున్నది? నాబ్రతుకు కిట్లున్నది. పోనీ! నీబ్రతుకు కేమైన సరిగా నున్నదేమో యని యనుకొనఁగ—నిత్తడి యొత్తులతో సిద్ధమైన పెద్దమ్మవు. నీవు నాకేమి చేయఁగలవు? పోనీ—నీపై మమకారము వదలుకొంద మన్న నాతరము గాదు—నన్నుఁ బుట్టించిన బ్రహ్మదేవునితరము కాదయ్యెను. ఎక్కడఁ జావుమంటివి? నీతోఁ బెద్దపుట్టిమునుక వచ్చినది!

నా—నీవిశ్వాసము, నీయోగ్యత నే నెఱుఁగక పోలేదు. నీవు నాకొఱ కెంతస్వార్థపరిత్యాగ మొనర్చినది గుర్తింపక పోలేదు. నాచర్మముతో నీకు ముచ్చెలు కుట్టించినను నీఋణము తీర్చుకొనలేను. నాభూమి నీకిచ్చితిని. నాయిల్లు నీదే యయ్యెను. ఇంతకంటె నే నేమి యీయఁగలను?

చంద్ర—నీభూమి నాకిచ్చితి వని నీవు దేవులాడ నక్కఱలేదు. నీకుఁ గావలసిన యెడలఁ దిరుగ వ్రాయించి యిచ్చెదను. తీసికో. క్రిందటిసంవత్సరము పండలేదు. పన్ను దండుగ యిచ్చుకొంటిని. ఈసంవత్సరము పండునో యెండునో తెలియదు. దినము లెట్లు గడచునో యని భయముగా నున్నది. నీ వింకఁ బడుకటింటి కక్కఱకువచ్చువాఁడవే కాని వంటయింటి కక్కఱకు వచ్చువాఁడవు కావు. నా కాసంగతి తెలియును. పోనీ, నీభార్య నెవరికైన నప్పఁజెప్పి యేదో యుద్యోగము సంపాదించుకొని నన్నుఁ బోషింతు వేమో యని చూడఁగ నిల్లాలయం దతి [illegible] మొంగదిగఁ బాగసుచుండవయ్యెను.

నారా—నీవు నన్నట్టె మందలింపవలసిన పనిలేదు. నేను నిన్నెటు లైనఁ బోషింతును.

చంద్ర—సరే చూతము. నీ వెక్కడికిఁ బోవుదువు? నే నెక్కడికిఁ బోదును? చూడు-నీ వింటికిఁ బోయితివికదా, నీవు నీభార్య యొద్దఁ బండుకొంటివా ?

నారా—నాభార్యయొద్దఁ బండుకొనుటా ? హే. హే. హే ! ఇదిగో! ఈమీసముఁ జూచినావా ! అన్నమాటకుఁ దిరుగన్నఁ డైన నుండెనా ?

చంద్ర—పోనీ ! నీభార్య ని న్నేమైనఁ గదల్చినదా ?

నారా—పాపము—లేదు.

చంద్ర—మగఁడవయ్యెను-మూఁడేండ్లక్రింద దానియొద్దఁ బండుకొంటివయ్యెను-నీవు రాత్రి దానిగదిలో నుంటివయ్యెను—తిరిగి యిటకు రావలసినవాఁడవయ్యెను. నిన్నామె యెందులకు స్పృశింపలేదో యిప్పటికైన నెఱుఁగుదువా ?

నారా—నా కిష్టము లేకపోవుటచేత నేను దొంగనిద్రపోయితిని. నన్ను లేపుట కామె కిష్టము లేకపోయెను. అక్కడికిఁ బాపము నన్ను వదలలేక నాదొంగనిద్రలోనే నన్ను బుగ్గమీఁద ముద్దుపెట్టుకొన్నది.

చంద్ర—అయినదా ? ఇఁక నీవ్రతము మండిపోను. ఎందుకామీసము ? గొరిగించుకో.

నారా—నాతప్పులేదు కాదా ?

చంద్ర—ఏదౌడమీఁద ముద్దుపెట్టుకొన్నది ?

నారా—ఇదిగో—ఈకుడిదౌడమీఁద.

చంద్ర—ఆదౌడ గాడిదెమూత్రము పెట్టి కడిగి, పిదుక నిప్పుపెట్టి

కాల్చి, యూదావన్నెపు పంక్తిని యూడదీయించుకొన్నఁ గాని యది పనికిరాదు. మూఁడేండ్లదీక్ష కుక్కపాల్జేసికొనిపోయి నదా ? పిచ్చవలేకపోయినావు.

నారా—నే నప్పుడే చేసవనే యేడ్చినాను. మించిపోయినదాని కేమి చేయవలసినది? నే నింక మాయింటి కెన్నఁడును బోను. ఇది ప్రమాణముగాఁ జెప్పినమాట. ఈప్రమాణము మీఱినయెడల నీవు నన్నెంతపనిచేసినను నే నొప్పుకొందును. ఈసారిమాత్రము తప్పినయెడల మీసాలే కాదు, బుఱ్ఱకూడ గొరిగించుకొందును.

(నేపథ్యమున) చెంద్రీ! మంగలి వచ్చినాఁడు.

నారా—పీనియిల్లు వల్లకాడుగాను. వీఁ డెప్పుడో సమయానికే వచ్చినాఁడు.

చంద్ర—బుఱ్ఱ తెచ్చినాఁడా ?

(నేప.) ఆఁ.

వేశ్యమాత—(ప్రవేశించి) ఇదిగో. (బల్లమీఁదఁ బెట్టును) (అప) సారాపాటదారుఁ డొక్కపావుగంటలో వచ్చెద నని మంగలితోఁ జెప్పినాఁడఁట. ఈదరిద్రపుముండకొడుకు నావల కీడ్చివేయుము.

చంద్రి—(అప) పోనీ. ఏవో మాటలు చెప్పి నీవసారాలోనికిఁ దీసికొనిపోఁగూడదా ?

వేశ్యమా—(అప) ఊహూ.

చంద్రి—(అప) దెండ్రయ్యాయన నీకొఱకు వచ్చినాఁడా యేమి ? :

వేశ్యమా—(అప) ఆగొడవ నీకెందుకు— వీనికి గొంతుకవఱకు సారా పోసినయెడల నేవో వెఱ్ఱికేకలు పెట్టును. ఆవంకపెట్టి

యావలికి గెంటి తలుపువైచికొందము. పాటదారుఁడు రాకుం
డనే యాశవ మావలికిఁ బోవలయును.

చంద్ర—(అప) సరే నడు. (వేశ్యమాత నిష్క్రమించును.)

చంద్రి—నారాయణరావు! నీరసముగా నున్నావేమి? కునికిపాట్లు
పడుచుంటివేమి?

నారా—ఈరాత్రి భోజనము చేయలేదు.

చంద్రి—(పాత్రలో సారాపోసి) ఇదిగో! ఒకపట్టు పట్టు.

నారా—(త్రాగును.) బేవు. (తేన్చును.) బాగుగనే యున్నది. గాటు
గానే యున్నది. ఆగాటులో మోతాదైన కమ్మఁదన మున్నది.
అంతేకాని గొంతుకలో వెక్కిమంట లేదు. గొంతుకలోనికి
జరజర సాపుగా దిగిపోయినది కాని యెక్కిలికాని యెగుపుకాని
యేమియు లేదు.

చంద్రి—మఱియొకవంపు వంపవోయి.

నారా—అక్కఱలేదు. నరములకు చుఱుకైన గమనిక, కదలిక కలి
గినవి. చంద్రోదయమైనట్లు స్వచ్ఛముగాఁ గనఁబడుచున్నది.
ప్రకృతియంతయు క్షౌరముచేయించుకొన్నట్లు నునుపుగ నున్నది.

చంద్రి—ఇఁక రెండుపీల్పులు పీల్పవోయి పెద్దమ్మా!

నారా—(త్రాగును.)

చంద్రి—ఇప్పు డేలాగున నున్నది?

నారా—ఆ— (దీర్ఘముగా సుతివేయును.)

పదము.

సానిదాని దెచ్చినాఁడు సంతలోఁ బెట్టినాఁడు
గోనెగుడ్డ గప్పినాఁడు కోకకొంగు లాగినాఁడు—
వాః వారేవాః వారేవాః

ఇదిగో మీసము. పదునాల్గురు ముండల నుంచుకొందును. హే. హే. హే. తమాషా (తూలుచున్నాఁడు.) ఉండరా లంజెకొడుకా! మీఁదఁ బడెద వేమిరా? ఆఁగు. అక్కడనే యాఁగు. తాగి తెయితక్కలాడుదునా?

చంద్రి—ఏమి యాయల్లరి? నారాయణా! ఆవలికిఁ బో.

నారా—నేను బోను. నేను బోను. పొమ్మనుట కెవ్వని కధికారము లేదు. నాకొంప నాగోడి—నాదూడ నాదుడికి—నాయిల్లు నావాఁకిలి. నీ వాఁడుదాన వైనయెడల నేను మగవాఁడను. మగవానికి మీస మెంతడాబో యాఁడుదాని కదిగో! అది యెంతడాబు—హేహేహే! దానిచే రెండులకుఁ దలపెట్టలేదో యెఱుఁగుదువా? అసభ్యము—ఎవరికి? చదువుకొన్న నపుంసకపుముండకొడుకులకు— హే హే! మాకు పుంస్త్వవృద్ధికి మందెందులకు?

చంద్రి—పో— ఆవలికిఁ బో.

నారా—దండాలు. నీపాదాలకు దండాలు. నీయమ్మకడుపు చల్లగా, నీయత్తకడుపు చల్లగా వేయేండ్లు వర్ధిల్లు. బ్రాహ్మణులమాన్యాలన్ని వేసికో— వేసికో నీపిగగోయ. అమ్మవారిజాతరకు సిడిబొమ్మను ద్రిప్పినట్లు గిరగిరద్రిప్పినయెడల—ఓ—అంకులరాట్నమంత సొగసు. (తూలుచున్నాఁడు.) ఎక్కడఁ జూచిన నెత్తువల్లనే కాని సాపైనదారియే కనఁబడదేమి? ఎవఁడురా నన్ను ముందుకుఁ ద్రోయుచున్నాఁడు? ముండకొడుక! డొక్క చీల్చి కాలు గొట్టెదను.

చంద్ర—అమ్మా! నీ పీతని చేయి పట్టుకొని యావలికిఁ దీసికొనిపొమ్ము.
(వేశ్యామాత ప్రవేశించి నారాయణరావుచేయి పట్టుకొనఁబోవును.)

నారా—వారేవా, వారేవా!

పదము

నెత్తిమీఁద ముగ్గుబుట్టోయి నాసామి
కంటిలోను ప్రత్తికాయ
మేఁకలాగునఁ జిన్నగడ్డం నాసామి
కాకిబొడ్డు మేనిరంగు
నోటిలోను జుట్టుపీకోయి నాసామి
గుండెమీఁద గంగడోలు
వీపుక్రింద నులకకుక్కోయి నాసామి
కుక్కక్రింద కంటికుక్క

హేహే. చూచినావా! సరస్వతివి! గ్రామ్యభాషాసరస్వతివి నీవే! నీయాశ్రితులము మేము నాకవితాధార కనిపట్టితివా. ఇంతధార గంగాప్రవాహమువలె నాకె[illegible]కుఁ గలిగినదో యెఱుఁగుదువా? వేశ్య నుంచుకొనుటచేత—అని [illegible]నికిటు కు—హే హే హే—కాళిదాసున కెం[illegible]కుఁ గలిగినది? ధూర్జటికవి కెం[illegible]లకుఁ [illegible]లిగినది? నిజమైనకవితాధార గల యందఱకుఁగూడ సానిసంపర్కము త[illegible]తద్దినములాగునఁ దప్పదు. ఒక్కటే శాసనము. కైలాసము మొదలుకొని రావణాసురుని కాష్ఠము వఱకు.

వేశ్య—నీవు మాటలాడక నాతో రా. (లాగును.)

నారా—నీతో రానా! నీ[illegible]ల్లిపి[illegible]రగ- నీ[illegible] స్నే[illegible]డ- నావమ్ము స్నేక్కుడ! ఎంతయేతముపెట్టుగాఁ జెప్పినావు! దేండ్రి సుబ్బన్నమాట యేమి చెప్పినావు? [illegible]లి అబ్బాయిమాట యేమి చెప్పినావు? వారిద్దఱను వదలుకొంటి న[illegible] మ[illegible]ణశాసనము

వ్రాసి న్యాయసభలోఁ బెట్టి దర్భశయ్య వేసికొని పండుకో. అప్పుడు నాపౌరోహిత్యము. జీవప్రాయశ్చిత్తము చేయింతునో కాక గర్భాధానపుమంత్రమే చెప్పుదునో నాతమాషా!

చంద్రి—అమ్మా! త్వరగ సాగనంపవేమి? నీవుకూడ వినోదము చూచుచుంటివా యేమి?

వేశ్య—నీ వల్లరి చేయుచున్నావు. వీథిలోనికిఁ బో! లేనియెడలఁ జీఁపురుతోఁ గొట్టెదను.

నారా—చీఁపురుతో నీవు నన్నుఁ గొట్టినయెడల నేను జెప్పుతోఁ గొట్టనా? ఆమాత్రపుఁ బౌరుషము లేదనుకొన్నావా? నీముండమోయ. రా. కట్టు- కానెకోక కట్టు- రా. నాపంజాబీ మైసూరీ తడాఖా చూతువుగాని. (దండమీఁదఁ గొట్టుకొనును.) పట్టు. ఇదిగో, ఈలాగున నోడుపుపట్టు— కోడిపందెపుఁగాపు చూడలేదా? నే నట్లు కాపు కాచితిని. నీ వొత్తిగిల్లు. అయ్యో! నీతల గొరగ. ఒత్తిగిల్లవేమి? (తన్నును.)

వేశ్య—ఓరిగాడిదకొడుకా! ఎంతతన్నుఁ దన్నితివిరా— నీకాలు తెగిపోను. (చీఁపురుకట్టతోఁ గొట్టును.)

నారా—అమ్మ నీగొంతుగోయ! పర్వతమును వజ్రాయుధముతో దేవేంద్రుఁడు గొట్టినట్లు కొట్టితివే. ఎ ప! తెక్కలూడలేదుగాని యెక్కళ్లుమాత్రము వచ్చినవి. ప.ప! కొట్టినదెబ్బ గుండెకెగఁదట్టినది. ప ప! వస్త్రాలు లేవేమో, యెక్కడను మంచినీళ్లు దొరకకుండ నున్నవి. ఎంతసామంతమైనను జిగురుసారాజె. నాలుక పీకికొనఁదగిన ట్లున్నది. తాటికల్లు—యీఁతకల్లున్నవే— ఇవి రొట్టకొట్టు— పాటకపుజాతికొఱకు. బ్రాహ్మణునకు మాత్రము చిగురుసారా పెట్టినది పేరు. వడికి తగ్గులేదు. విలు

వకు హెచ్చు లేదు.. అది యగ్రజాతి కన్నివిధముల చేతఁ దగి నది. ఇఁక జమీందార్లు! అబ్బ! నిప్పుకోళ్లు! వారిత్రాగుడు ముందు మాది చచ్చు—చచ్చుము ప్రాతిక—సరాసరి! సీమబు డ్డికిబుడ్డి యొక్కగుక్కలో వంపుపెట్టినజమీందారుఁ డున్నాఁ డే— అతనిబ్రదుకే బ్రదుకు— బ్రహ్మజ్ఞానికి దేహాభిమానముం డదు. అతనికి నుండదు. ఒడలు చీరినస రే— తగులఁబెట్టినస రే.

చంద్రి—అమ్మా! ఇఁక రెండుకొట్టి, యావలి కీడ్చి వేయక చూచెద వేమి?

వేశ్య—(చీఁపురుతోఁ గొట్టును.)

నారా—ఆహాహా! బ్రహ్మాస్త్రప్రయోగ మొనట్లున్నది.

(వేశ్యమాత గెంటుచున్నది. నారాయణరావు గుమ్మమున కావల క్రిందఁ బడును. వేశ్య తలుపు వైచుకొనును)

నారా—(లేచుటకుఁ బ్రయత్నించి లేవలేక రెండుసారులు పడి లేచును.) దీనిని జంపి చాకిరేవుబల్లమీఁద సారాపోసి యరుగఁదీసి యరుగఁదీసి యరుకులమునకుఁ బుట్టినముసలమునువలె గోదావరిలోఁ గలిపెదను. అంతమట్టుకు సంకల్పించుకొన్నఁగాని పనిజరుగదు. వేశ్యాకులమున కెల్ల నిదే కీడు. ఈకీడు దీసిన ఖ్యాతి నాకుఁ గలుగవలెను. ఎవఁడో నాయొద్దకు వచ్చుచున్నాఁడు.ఎవఁడవురా నీవు—నీయూ రేదిరా—నీపే రేదిరా? డొక్క చీల్చి రాలు గొట్టెదను.

(ఒకరక్షకభటుఁడు ప్రవేశించి యీలవైచును.)

నారా—అదిగో. ఆలాగున సుతిపట్టు. ఇఁక నామేజువాణి తిత్తగించు.

(మద్దెలకు దండముపెట్టి రక్షకభటునకు దండముపెట్టును.)

కీర్తన—కాంభోజి.

ఉన్నమగతన మెన్న సున్నకుసున్నైన
వన్నెల చిన్నెల నెన్నఁదరముకే!

(పాడి యభినయించును.)

నాతిననుభవింపఁ జేతగానినీకు మూతిపైమీసాలు ప్రేతపైఁబూవులె॥
ఉన్న॥

నుతినానీతి వెందుచేత ? నెత్తిమీఁద టంగునఁ దాళపుచిప్ప తోఁ గొట్టెదను. (రక్షకభటుని నెత్తిపైఁ గొట్టును.)

(రక్షకభటుఁడు వానిని బట్టుకొన యత్నింప నతఁడు పరుగెత్తును. ఇంతలో మఱియొకరక్షకభటుఁడు ప్రవేశించును.)

2 ర—బ్రాహ్మణుఁడా ! నీ వెవఁడవు ?

నారా—నేను జంద్రరేఖమగఁడను.

1 ర—చంద్రరేఖ కెంద ఱున్నారో— వారిలో నీ వెవఁడవు ?

నారా—వాచాదోషములు. జాగ్రత్త. మూఁతిపైఁ గొట్టెదను.

2 ర—అయ్యయ్యో ! ఇతఁడు మనపెద్దశాస్త్రిలుగారికొడుకురా !

1 ర—ఎవఁడైన నేమి— కొట్టులో నుంతము.

నారా—నన్నుఁ బట్టుకొందురా ? ఏదీ పట్టుకో— (పరుగెత్తఁబోవును. తూలి క్రిందఁ బడిపోవును.)

2 ర—రామరామా ! పేనియిల్లు నే నెఱుఁగుదును. అక్కడకుఁ దీసికొనిపోదము. పట్టుకో— మన కెప్పటిఋణసంబంధమో !

(ఇద్దఱు పట్టుకొని నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీరామా!

రాతిస్తంభము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—నారాయణరావు గృహము.

ప్రవేశము—మంచముపై వెంకమ్మ, క్రింద లక్ష్మి.

వెంక—ఇంకను లేవలేదా?

లక్ష్మి—లేచి భుజియించి తిరుగ బండుకొన్నారు.

వెంక—ఈదుర్గుణముకూడ నున్నట్లు వినలేదు. ఇదికూడ నున్నదా? అయ్యయ్యో! ఎంతిమంచివంశములో నెంతతుచ్ఛుడు పుట్టినాడు! ఆమహాత్మ లదృష్టవంతులు కావున నీయమాంగళ్యమును జూడకుండ వెడలిపోయినారు. నాతను వట్లుపోయినది కాదు. (తలపైఁ గొట్టుకొనును.)

లక్ష్మి—అత్తా! జబ్బుగ నున్నారు. మనస్సున కుద్రేకము తెచ్చుకొనకుడు. రోగము హెచ్చగును. భద్రముగా నుండవలయును.

వెంక—రోగము హెచ్చుకావలయు ననియే దేవులాడుచున్నాను. చావవలయు ననియే చేతులెత్తుకొని మ్రొక్కుచున్నాను. ఇప్పుడు సాయంకాలము కావచ్చినదికదా.

లక్ష్మి—ఆఁ.

వెంక—ఇదివఱకు వచ్చిన వైద్యుఁడు వచ్చి యెంతసే పైనది?

లక్ష్మి—రెండుగంటలు కావచ్చినది.

వెంక—నీభోజనమైనది కాదా?

లక్ష్మి—అయినది.

వెంక—నీభర్త యుదయమునుండియు దానియింటికిఁ బోలే దేమి?

లక్ష్మి—ఏమో? రెండుయామములవఱకు వెనుకటితిక్క వదలనే లేదు. లేచి స్నానముచేసి భుజించుటతోడనే తిరుగఁ గునికిపాట్లు గాఁగఁ బండుకొన్నారు.

వెంక—కుఱ్ఱవాఁ డెచ్చట నున్నాఁడు?

లక్ష్మి—తొట్టిలోఁ బండుకొన్నాఁడు.

వెంక—ఇంటిదాసి వచ్చినదా?

లక్ష్మి—వచ్చినది.

వెంక—ఈరాత్రి యిచ్చటనే పండుకొనుమని దానితోఁ జెప్పవలయును జుమా.

లక్ష్మి—అట్లా! చెప్పితిని.

వెంక—ఉదయమున వచ్చిన వైద్యుఁ డేమన్నాఁడు?

లక్ష్మి—ధనుర్వాత మని యన్నాఁడు.

వెంక—అది యపాయకరమైన వ్యాధియే యని చెప్పినాఁడా?

లక్ష్మి—కొందఱకు నిమ్మళించిన దని చెప్పినాఁడు.

వెంక—దానికేమి కాని యావైద్యుని రాత్రి యొకసారి రమ్మని చెప్పితివా?

లక్ష్మి—రాత్రి వచ్చెద నని యాతఁడే చెప్పినాఁడు. కాని యాతని మందు మీరు పుచ్చుకొనలేదుకదా— వైద్యుఁ డెందులకు?

వెంక—మందుపుచ్చుకొన్న యెడలఁ గుదురునేమో యనుభయముచేతఁ బుచ్చుకోలేదమ్మా. వైద్యుఁడు రాత్రి యొకసారి వచ్చునెడల

నా ప్రాణోత్క్రమణసమయ మెప్పుడో చెప్పిన యెడల నీవు జాగ్రత్తగా నుండఁగలవని—

లక్ష్మి—అత్తా! అదేమిమాట? మీకుమారుఁ డిక్కడనే యుండును గాదా?

వెంక—ఉండు నని చెప్పినాఁడా?

లక్ష్మి—లేదుకాని మీ కింత జబ్బుగానుండగా దానియింటికిఁ బోవ రనుకొందును.

వెంక—ఇంత కాదు. ఇంతకంటె శతగుణములు జబ్బుగానున్నను వాఁడు పోకమానఁడు.

లక్ష్మి—అదిగో మీకుమారుఁడు వచ్చుచున్నారు.

(నారాయణరావు ప్రవేశించును.)

నారా—నీకేమి మతియున్నదా లేదా? రెండవసారిపండుకొన్నప్పుడు రవంత లేపలేకపోయినావా?

లక్ష్మి—బడలియున్నా రని యూరకుంటిని. క్షమింపవలయును.

నారా—అమ్మా! ఏలాగున నున్నావు? మఱేమియు భయము లేదు లే. ఊరక బెంగపెట్టుకొని యేడువకు. ఈముసలివాండ్రకుఁ జావనఁగ నింతయంత భయము కాదు. ఈధనుర్వాతరోగము పైకి భయంకరముగాఁ గనఁబడుటయే గాని యపాయకరమైన రోగము కాదు.

లక్ష్మి—తఱచుగా నపాయకర మనియే వైద్యుఁడు చెప్పినాఁడు.

నారా—డబ్బుకొఱకు కల్లు చెప్పుదురు. వైద్యుల డాబుమాటలకు మోసపోవలదు. చంద్రరేఖతల్లి నాగిముండకు సరిగా నిదియే రోగము. ఒకదినముకాఁబోలు నులకకుక్కిమీఁద నున్నది. రెండవదినమున మొద్దులాగున నింటిలోఁ దిరిగినది. ఇదివఱకే

లేక లేనిది దేవులాడిన నాఁడసుగదా? ఇంకనైనఁ బోవలదా?

లక్ష్మి— ఆ. ఆ. గట్టిగఁబట్టుకో!

(వెంకటమ్మకు ధనుర్వాతము వచ్చినది. నారాయణరావు లక్ష్మియు నామెను బైకి వంగసీయకుండ నొక్కియుంతురు. రెండు నిముసములకు యథాస్థితి నొందును.)

నారా—ఇక్కడి కీపాం గడఁగినది. తిరిగి రాత్రి యిట్లువచ్చునోలేదో చెప్పలేము. నిద్రపట్టినయెడల రాదులే. రేపటినుండి సుఖముగా నుండును. లక్ష్మి! తలుపువేసికో. వెళ్ళుదును.

లక్ష్మి—(అప) అమ్మగారితోఁ జెప్పకుండఁ బోవుట తప్పుకాదా?

నారా—అమ్మా! నీకేమియు భయములేదు. నేను వెళ్ళుదును.

వెంక—నేను జావనని శపింపకుము. నేను జావవలయుననియే కోరుకొనుచున్నాను. నన్నుఁ ద్వరగఁ దీసికొనిపొమ్మని మృత్యుదేవతకు మ్రొక్కుకొనుచున్నాను. ఎందుచేతనో యెఱుఁగుదువా? నీయవకతవక చూడలేక, నీయమంగళప్రవర్తన సహింపలేక, నీవలన నీవంశమునకుఁ గలిగిన యప్రతిష్ఠను భరింపలేకచచ్చుచున్నాను. నాచావునకు నీవే కారణమవు. ధనుర్వాతరోగమునన్నేమియుఁ జేయలేదు. మహామారియైన నన్నేమియుఁ జేయలేదు. నీకంటె నాకు మహామారి లేదు. మాతృహంతవైన నీమొగముజూడఁ బాపముకావునఁ బో—

నారా—అమ్మా! ఎందుకీ వెఱ్ఱిమాటలు? మొట్టమొదటినుండియు నీవు నన్నిట్లే వేధించుకొని తింటివి. ఇంటిలోఁ బో యూరకపోవునా? ఈకొంపకు వచ్చిన దరిద్రతకు నీవే కారణమవు. ఏమో పెద్దది. ఛాందసురాలు. ఆమెకుఁ దోఁచినమాటలు మంచిచెడ్డ లెఱుఁగక ప్రేలుచుండును. ఆమెను ధిక్కరించుట

సితికా దని నేను నోసమూసికొని యింతకాలము పడియుంటిని. నన్నూరకుండనీయవే! నానోరు పైట నేలవేయుదువు? డబ్బు లేదు, డబ్బులే దని యామూండ యక్కడ నన్నుఁ గోసికొని తినుచున్నందులకే యేడ్వనా? రాకరాక మెమకుల కింటికి వచ్చినప్పుడు నీవు నన్నుఁ గొడుకని—ప్రేమయని—నాపిండకూడని—నల్లముడుగనియు లేకుండ సాధించుచున్న సాధింపులకే యేడ్వనా? ఈబాధపడలేక, స్వంతతమైన యీబంపపుఁగోత్ర కాఁగలేక యేదో రవంతసేపు మైమఱపుగా నుండునని, కాస్త తసే పుత్సాహముగా నుండు నని నాల్గుచుక్కలు—వెగటుపడి వెగటుపడి—బలాత్కారమున గొంతుకలోఁ బోసికొనుచున్నాను. అది యొకతప్పా? నాతలమీఁద నెగిరిపోయిన వారెందఱెందఱు త్రాగుచున్నారో యెఱుఁగుదువా? త్రాగినందువలన గౌరవహాని యెవ్వరికి లేదు. త్రాగినందువలన నింకను గౌరవవృద్ధినైనవారిని నే నెందఱనో యెఱుఁగుదును. యజ్ఞాదులుచేయు ముండకొడుకులు సోమపానము, సోమపాన మని చెడఁద్రాగి చెడఁద్రాగి శ్రోత్రియు లనిపించుకొనుటలేదా? సోమపత్త్రిరస మెట్టిదో, నాముత్తాఁడికల్లట్టిది. త్రాగనివారెవ్వరును లేరు. ఉండుట కవకాశమే లేదు. మనమాట లెక్కయేమి? అవతారపురుషులకుఁ దప్పలేదు. బలరాముఁడు చెడఁద్రాఁగి తెలియతక్కలాడలేదా? కృష్ణమూర్తి గొంతుకముడివఱకుఁ ద్రాఁగి గంతులువేయలేదా? అమృత మమృత మని దేవతలు త్రాఁగిన దేది? శుద్ధమైన కల్లు. (అప) లక్ష్మీ! రాత్రి నీవస్తువులు హరించితి నని మీయత్తతోఁ జెప్పితినా?

లక్ష్మి—(అప) చెప్పలేదు. చెప్పను.

—(అప) అదే మంచిపని. లేనియెడల నామె యందుకొఱ కొక పెద్దగొడవ చేయును.

స్త్రీ—(అప) ఈరాత్రి మీరిల్లు కదలకుఁడు. ఎందులకైన మంచిది. భద్రముగా నుందము.

రా—(అప) ఏమి నీవెఱ్ఱి! ఈమె చచ్చిపోవు నని యనుకొనుచున్నావా? వట్టిమాట. ముసలివాండ్రకు సకాలమునఁ జావు వచ్చుట యెంత యదృష్టము! అట్టియదృష్టము పట్టదు. నే నెఱుఁగుదును.

స్త్రీ—(అప) పోనిండు. మఱింత మంచిది—మీ రింటిలో నుండ రాదా? ఆమె మరణింపకపోయినను నే నొక్కతె నామెతోఁ బాట్లుపడఁగలనా? ఆమె కెగుపులువచ్చినప్పుడు నే నొక్కతె నడఁచిపట్టుకొనఁగలనా?

—(అప) మనయింటిలో దాసి నుండు మని చెప్పు. అది రాక (పో)వునెడల నాగిచెల్లెలు సుభద్ర యనుమంతురసాని యున్నది. పిసి బంపెదను. ఏదో దాని కిచ్చెదము. అంతేకాని నీ వొక్కతె వుండు మని నేను జెప్పుదునా?

—వెళ్లినాఁడఁటే?

—లే దత్తా! ఇక్కడనే యున్నారు.

—వెళ్లకపోయితి వేల? నీకు భార్య కావలయునా? బిడ్డ కావలయునా? కన్నతల్లి కావలయునా? ఒక్కముండతక్క—నీకేమియు నక్కఱలేదు. తల్లి కిక్కడ రోగము—కొడుకున కక్కడ భోగము. తల్లి కిక్కడ నేడ్పు, కొడుకున కక్కడ సంతోషము. తల్లి కిక్కడ భూశయనము_ కొడుకున కక్కడ వేశ్యా

బాహుళశయనము. తల్లి కిక్కడ నవసానగంగోదకపానము, కొడు
కున కక్కడ సురాపానము. అది కాక—

నారా—అమ్మా! ఇన్నిమాట లింతపొందికగాఁ జెప్పినదానవు నీవ
రోగ మేమిటి- నాశ్రాద్ధము. నీకు రోగ మనుకొన్న నా
రోగము. చావుచావని సులభముగా నందువు కాని యది
తి మంత పైపై నున్నదా- అమ్మా!

లక్ష్మి—(అప) నాథా! తల్లిగారి నట్లనుట తగునా? ఆమెచిత్త
నొవ్వఁదగదు.

నారా—(అప) చీ గాడిదా! నోరుమూసికో- నీకెందులకు?

వెంక—ఏమంటివిరా? పశువా! శుంఠా! నాది దొంగరోగమా?
నే నెందుల కీదొంగతనము చేయవలయును? నీ
నీ వెంత సౌభాగ్య మనుభవించుచున్నావో నేను నాదాసి
లక్ష్మమైన నెఱుఁగకుండఁ, బంపి కనుఁగొనుచున్నాను.
తవఱకు మఱియొకనితోఁ గులికి కులికి హాస్సు హుస్సనుచు
లికి నీయొద్దకు వచ్చి కాళ్లొవ్వలని యది దొంగరోగ
యింప నీవు శ్రీరామనవమినాఁడు దానికాళు లొత్తలేదా?
అదిగో! దేవతార్చనలోనున్న సీతారామమునకు జోడిం
సిన నీచేతులు—కన్నతల్లికాళులపై రాయవలసిననీచేతులు—
పితృదేవతలతర్పణకాలమం దుపయోగపడవలసిన నీచేతులు—
గుడిసెవేటుముండకాళులు పిసుకుటకు వచ్చినవా?
నీచేతులు తెగిపోను. నీతండ్రికంటె, నీతల్లికంటె, శ్రీరామ
చంద్రమూర్తికంటె నడియే నీ కుత్తరగతిప్రదాత్రి యని దాని
కాళులఁ బడితివా? నీబ్రదుకు మండిపోను. నీవు తండ్రి కర్మ
మాయ నక్కఱ లేదు- తల్లి కుపచారముచేయ నక్కఱ లేదు,

శ్రీరామచంద్రమూర్తిని స్మరింపనైన నశక్తులేము. అదిగో. అదిగో! ఆమహాతేజస్విని! ఆపతివ్రతాశిరోమణి! నోటిమాటయైన నెఱుఁగని వట్టిగోల! సంతతభగవచ్చింతాపరాయణయైన భక్తురాలు! ఆమెకాళ్లపైఁ బడి 'నేను ద్రోహిని, నన్నుఁ గటాక్షింపు' మని యేడ్వుము. నీసర్వపాపములు నశించును. మహాపతివ్రతాసేవకంటె, భగవత్సేవ యెక్కువది కాదు. నీవట్లు చేయవా? పో. నాకుఁ గొడుకు లేఁడు. నాకుఁ బుట్టిన దిదిగో! ఒక్కతయే కూఁతురు. ఇదియే నాబ్రదుకు పరిసమాప్తి నొందించును.

నారా—నీయిష్టము. నేను నీకు లేనప్పుడు నేనుఁ జేయఁదగిన దేమున్నది? చావఁదలఁచినవారి కెవ్వరుఁ జేయవలసినది యేమియు లేదు. నే నిక్కడ నుండను.

లక్ష్మి—నాథా! అమ్మగారియిష్టము ననుసరించి యిచ్చట నుండఁ గోరుచున్నాను.

నారా—ఉండవలయుననియే యున్నదనుకో—ఈమె కుట్టుమాటలు సహింపలేకుండ నున్నాను. నే నిచ్చట నెట్లుండఁగలను?

వెంక—నీబాగును గోరి—కొడుకవైన నీకుడుకోడపై నాశిర ముండఁగా నేను బ్రాణము విడిచితినన్నమాటయైన నీకుఁ దక్కింప నెంచి నిన్న నేను దిట్టినతిట్లు సహింపలేవా? వేశ్య కొట్టిన చీఁపురుదెబ్బలు— అదిగో— కుడిప్రక్కను— అవి సహింపఁగలవా? ఇంకను దానియొద్దకే పోవ నిశ్చయించుకొంటివా? చెప్పుకంటెఁ జీపురే యధమమే. ఈసారి దేనితో దెబ్బలు తినుట కక్కడకు వెళ్లుచున్నావు?

నారా—ఈదెబ్బలు తిని నే నూరకుండలేను. నేను గొట్టకమానితి

ననుకొంటివేమి ? ఆతరువాత నింకజరుగవలసిన గ్రంథముకొ అకే యిప్పుడు పోయెద ననుచున్నాను. నన్నువ్వ రక్షపెట్టవలదు. నేను గాశికి పోవుదునా ? రామేశ్వరము పోవుదునా ?

వెంక—ఛీ ! తుచ్ఛుఁడా ! నీబ్రదుకునకు కాశీరామేశ్వరములుగూడనా !

నారా—నే నిచ్చట నుండను. లక్ష్మీ ! వింటివా. ఇంటిలో దాసియో మఱియొకతెయో యిక్కడ నుండును గావున రవంతతొందరగా నున్న దని తెలిసినప్పుడు నాకు దాసిచే వార్త పంపునెడలఁ బరుగెత్తుకొని వత్తును. చీటికిమాటికిఁ దొందరపడి, మీరు శ్రమపడి నన్ను శ్రమపెట్టవలదు. నిన్నరాత్రి నిద్రలేదు. దాని యింటితలుపు గట్టిగఁ గొట్టినయెడల నే నటనే పండుకొందును గావునఁ దలుపు తీయుదును. మఱేమియు భయము లేదు. అన్నియు బాగుగనే జరుగును. అమ్మా ! నేను వెళ్ళుదునా ?

వెంక—నన్నడుగ నేల ?

నారా—తప్పనిసరిగఁ బోవలసివచ్చినది.

వెంక—నీతండ్రి పరమసాధువు. మహాపండితుఁడు. నేను బతివ్రతను. స్వప్నమందైనను బరపురుషసందర్శన మెఱుఁగను. అట్లుకాక నేను వ్యభిచారిణినై యుండునెడల నీవు నీతండ్రికి పుట్టక మఱి యెవ్వరికో పుట్టితి వని నేను నిశ్చయించుకొనియుందును. ఇట్టి తండ్రికి, నిట్టితల్లికి నిట్టికొడుకవు పుట్టితివి. తల్లిదండ్రులకుఁ గొడుకులకు గుణములలో సంబంధ ముండక తీర దనుమాట తప్పు. మేము నిన్నుఁ బుట్టింపలేదు. నీప్రారబ్ధము ననుసరించి నీవు మాగర్భములఁ బడితివి. మాప్రారబ్ధము ననుసరించి నిన్నుఁ

గంటిమి. ఇఁక నీకర్మము నీదే—నాకర్మము నాదే—నిన్ను నే నింకఁ జూడను—పో.

నారా—ఉన్నకొలఁది నొక్కటే వెఱ్ఱిధోరణి. (పోవును.)

లక్ష్మి—అచ్చీ—అచ్చీ—(అచ్చి ప్రవేశించును.)

లక్ష్మి—అచ్చీ! నీ విక్కడ నుండుము. ఈరాత్రి యిక్కడనే పండు కొను మని చెప్పితినిగాదా?

అచ్చి—అట్లే పండుకొందును. నా కేమియుఁ గష్టము లేదు. అమ్మా! బాబుగారు వెళ్ళినారా?

లక్ష్మి—(అప) వెళ్లినాడు. అచ్చీ! నీవు చచ్చిపోవువారియొద్దనుండి యెప్పుడైన జూచితివా?

అచ్చి—(అప) చూడ కేమమ్మా! నామగఁడు పోవుచుండగాఁ జూచితి నమ్మా!

లక్ష్మి—(అప) ఏమైనఁ గష్టపడినాఁడా?

అచ్చి—(అప) ఒడలు తెలియనికష్ట మమ్మా! బుసబుసలాడుచు శ్లేష్మము పొంగినది. కాళ్ళు చేతులు కొట్టుకొనినాఁడు—ఏమో కొంతసేపట్లు కొట్టుకొన్నతరువాతఁ జూడగ వట్టికొయ్య. ఈ ప్రాణాలను నమ్ముకొన్నంత పామరత్వము లేదమ్మా—

వెంక—లక్ష్మి! వెళ్లినాఁడా!

లక్ష్మి—ఆ.

వెంక—తరువాతఁ గష్టమగును గావున నే నిప్పుడే క్రిందఁ బండుకొందును. చాప తెచ్చి పఱపుము.

లక్ష్మి—అత్తా! తప్పుకాదా.

వెంక—తప్పెంతమాత్రము లేదు. నాకు స్మృతి లేకుండునప్పుడు నీవు

నన్నెక్కడెవు క్రిందికి దింపలేవు. అచ్చి నన్ను ముట్టకొనఁద గను. అందుచే నాచాప పఱపుము.

లక్ష్మి—అటులే (పఱచును.)

వెంక—వంటయింటిపంచపాళిచూరున దర్భలున్నవి. తీసికొనివచ్చి తలవైపునఁ బెట్టుము.

లక్ష్మి—(అట్లు చేయును.)

వెంక—అమ్మా! నాకు రవంత చేయూఁతనిచ్చినయెడల నేను క్రిందఁ బండుకొందును.

లక్ష్మి—(అట్లు చేయును.)

వెంక—(నారాయణనారాయణ యని స్మరించుకొనుచుఁ బండుకొనును)—నాకు మైమఱపు హెచ్చగుచున్న ట్లున్నది. ఆఁ. ఔను. నీవు కట్టుకొన్నది పట్టుబట్టయే కాదా?

లక్ష్మి—అవును.

వెంక—దేవతార్చనవేదికయొద్దకుఁ బోయి—గంగోదకమున్నది—అక్కడనే తులసీదళము లున్నవి తులసిని దొన్నెలో వేసి గంగోదక మందులోఁ గొంతపోసి—యిటకుఁ దీసికొని రా. ఇంతలోఁ దొందరలేదుసుమా! ఎఱుఁగనిదాన వని, నాకు స్మృతిలేనప్పుడు నీకుఁ జెప్పువా రుండరని యిట్లు చెప్పుచున్నాను.

లక్ష్మి—(పోయి గంగోదకాదులు తెచ్చును) అమ్మా! అన్నియు సిద్ధముగా నున్నవి.

వెంక—ఆలాగా—తల్లీ! సంతోషము. గడియ కొకటిరెండు పర్యాయములు తులసితీర్థము నానోటిలోఁ బోయుచుండుము, స్మృతి యున్నంతవఱకు నేను నారాయణస్మరణము చేసికొందును

గాని యదిపోయినపిమ్మట నీవు నాచెవిలో 'నారాయణా' యని స్మరించుచుండుము.

లక్ష్మి—అత్తా! అట్లే చేసెదను.

వెంక—తల్లీ! నాకొడుకు చేయవలసిన సమస్తోపచారములు నీవు చేయుచుంటివి! అంతమున దక్కఱకు వచ్చువాఁడే కొడుకు. నల్వురు కొడుకులున్న దశరథుఁ డగతికముగఁ జావలేదా? ఇఁక నాలెక్క యేమి? తల్లీ! నీ వున్నావు. అంతేచాలును. మనభారతదేశము కడుపుచల్లగఁ గన్నయుత్తమకాంతలలో నీ వొక్కతెవు. నీవు చేయుచున్న యీలోకోత్తరసేవకు నీపై దేవతలు పుష్పవృష్టి గురియింపవలసినది.

అచ్చి—అమ్మా! వైద్యుఁడుగారు వచ్చుచున్నారు.

(వైద్యుఁడు ప్రవేశించును.)

వెంక—అయ్యా! మీరు శ్రమపడి వచ్చినారు. చాల సంతసించితిని. మీ రింక నాకుఁ జేయు నుపకార మేదియు లేదు. నన్నుఁ బరీక్షింపనక్కఱ లేదు. నేను మూఁట ముల్లె కట్టుకొని యాత్రోన్ముఖురాలనై యున్నాను. నాకు గుండె లెగసి యెగసి పోవుచున్నవి. స్మృతితప్పుటకు సిద్ధముగా నున్నట్లున్నది.

వైద్యుఁడు—సరే. నేను బోవుదును. (పోఁబోవును.)

లక్ష్మి—(అప) నాయనా! ఈమెప్రాణము పోవుసమయము నాకెట్లు తెలియును?

వైద్య—(అప) అది యెవరు చెప్పఁగలరు?

లక్ష్మి—(అప) మీరుఁ దెలియకపోవునా? ఇదిగో- ఈదివ్వె మారంభించినపిమ్మట నిఁక కొంతసేపటికిఁ బ్రాణము పోవునని మీరు చెప్పలేరా?

వైద్య—(అవు) గుండెలు తీవ్రముగాఁ గొట్టుకొనుచున్నవి. అది మొక్క-వజబ్బు. అట్లు కొట్టుకొని, కొట్టుకొని యొక్కసారి యాఁగిపోవును. అప్పుడే విస్మృతి కొంత యారంభమైన ట్లున్నది. ఈవిస్మృతి దాదాపుగా రెండుగంట లుండును. అప్పు డామె నుదుటిపై యిందువగింజలవంటి చెమటబొట్లు నాలుగో యైదో కనఁబడును. అటుపై నొక్కగడియకంటెఁ దనువునిలువ దని నిశ్చయించుకొనవలయును.

లక్ష్మమ్మ—చిత్రము. నాకు సెలవు.

(వైద్యుఁడు నిష్క్రమించును.)

అత్తా! అత్తా! పలుక కున్నది. విస్మృతి గలిగినది. ఇఁకను రెండుగంటలు వ్యవధియున్నదికదా! ఈలోపల నీమెయొద్దఁ గూరుచుండి నారాయణస్మరణ చేయుచుఁ దులసితీర్థము నోటఁ బోయుచుందును. (అట్లు చేయును.) (ఆమె చెవిలో) నారాయణా! నారాయణా! అచ్చీ! కుంకిపాట్లు పడుచున్నావు. రవంత సేపు నడుము వ్రాల్చుము.

అచ్చి—నిద్రలే దమ్మా!

లక్ష్మమ్మ—అచ్చీ! నే నొక్కపనిఁ జెప్పెదను; చేసెదవా?

అచ్చి—అమ్మా! ఇక్కడ నున్న దంతకొఱకే కాదా ?

లక్ష్మమ్మ—నీవు చంద్రరేఖయింటికి రాత్రి వెళ్ళఁగలవా?

అచ్చి—వెళ్ళఁగలను.

లక్ష్మమ్మ—చూడు. నీవు వెళ్లుదువా నేను వెళ్లెనాయని చూచుచున్నాను.

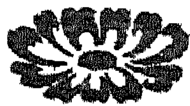
అచ్చి—మీా రెందులకు? నేను వెళ్లుదును.

లక్ష్మమ్మ—(తనలో) నే నీమె కెంతసేవఁజేసినను నామెకుఁగొడుకుమీాఁదనే దృష్టియుండక తప్పదు. కొడుకు నొడిలోఁ బండుకొని

ప్రాణము విడిచినఁగాని యీమె కుత్తరగతికిఁగూడ భంగము కల్గునేమో యని యనుకొనుచున్నాను. ఆవాంఛ తీరకపోవుటచేత దానికొఱకు మఱియొకజన్మ మెత్తవలసివచ్చునేమో? కొడుకూరనుండఁగా నేను సాహసించి నాతొడపైఁ బండఁబెట్టుకొనఁదగదు. అదిగాక యవసరమైనప్పుడు దాసిని బాపుమని యాయన చెప్పినారు. కాని దాసిని బాపునెడల నట్టెతొందరలే దని యెంచి యాయన రాకుండునేమో? అందుచేత నేనే పోవలయును. 'నీ వేల వచ్చితి' వని నన్నుఁ దిట్టునేమో? తిట్లకు సహించియైనఁ బోవలసినదే. కాని మానవలసినది కాదు. నేను వెళ్ళినను నాభర్త రాకుండునెడల నాలోప ముండదు. తరువాత భగవదిచ్ఛ యెట్లుండునో యట్లుజరుగఁగలదు. కాని యిట్టిసమయమున నత్తగారిని విడిచిపెట్టఁ దగదేమో? ఇంకను విస్మృతి రెండుగంటలదాఁక నుండునని వైద్యుఁడు చెప్పినాఁడు. ఈలోపలఁ దొందరయుండదు. కావునఁ బోవుదును. (ప్రకా) అచ్చీ! నే నిప్పుడే మీబాబుగారినిఁ దీసికొని వత్తును. నీవు భద్రముగా నుండుము. ఇదిగో! ఈతలుపు వైచికొనుము.

(నిష్క్రమించును.)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీరామా!

రాత్రిస్తంభము.

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము—చంద్రరేఖగృహము.

ప్రవేశము—వేశ్యామాత, నారాయణరావు.

వేశ్య—చెడఁద్రాఁగి నన్నుఁ దన్ని, చెంద్రి నష్టమైన తిట్లుదిట్టి దొడ్డి తలుపుతీసి పాఱిపోయితివా? నీకొఱకు వీధియంతయు నేను గుజ్జుదియు దీపాలతో వెదకితిమి. నీమీఁదఁ జెంద్రి కెంతకోపముగా నైన నున్నది.

నారా—నీసేవచేసినయెడల నామెకోపము తీరిపోవునుగాదా! ఏది? నిన్నుఁ దన్నితినా? పాపము. ఎక్కడ?

వేశ్య—ఇదిగో- ఇక్కడ.

నారా—అయ్యో! అమృతాంజనము రాచి కాఁచెదను.

వేశ్య—కాఁపెందులకుఁగాని పైని మర్దనచేయుము.

నారా—(వేశ్యకాలిమీఁద రాయుచు) నాగమ్మా! చంద్రరేఖకుఁ గోపముపోవునట్లు చేయవలయునుజుమా!

వేశ్య—ఏదీ! ఏదైనఁ జేతిలో వైచి మాటలాడుము.

నారా—చుట్టలకట్టకంటె నేమియు లేదు.

వేశ్య—పెదవిప్రక్క మండిపోను. అదే యిటు పాఱవేయుము.

నారా—(ఇచ్చుచు గట్టిగ మర్దనచేయును.)

వేశ్య—నీగొంతుకోయ. అంతగట్టిగ నొక్కెదవేమి? (తన్నును.)

నారా—(నులకమంచముమీఁద యాథాలాభముగఁ గూర్చుండఁబట్టి క్రిందఁ బడును.) దిక్కుమాలినముండ! తన్నెదవా! నీతల పగుల—

వేశ్య—నాకాళ్ళు పట్టినపండవు. నిన్నుఁ దన్నినఁ దప్పేమి?

నారా—నీసిగఁదరగ! నీకాళ్లకు మందురాచితినిగాని నీకాళ్ళు పట్టితినా? మాయమ్మ కాళ్లుచేతులు గిజగిజ కొట్టుకొనుచు దేవులాడుచుండఁగా నట్టె యామెకాలిమీఁదఁ జేయివైవలేదు. ఈ ముసలి మొగపుముండకాళ్ళు పట్టితినఁట!

వేశ్య—అది యేమో గొప్పతప్పులాగున ననుకొనుచున్నావా? నీవు నాకంటె గొప్పవాఁడ ననుకొనుచున్నావు కాఁబోలు. నీగొప్పతనము మండ! నీకేమున్నది? ఇల్లూడినదికదా! మాన్యమూడినదికదా! ఇంటిలో గుల్లలూడినవికదా! ఉంచుకొన్నసాని సాపాటున కేమైన నిచ్చినఁ గలదు లేకున్న లేదు. నీబ్రదుకు నాబ్రదుకువంటిదే కాదా? ఆటకత్తెకు వయస్సెట్టిదో మగవానికి ధనమట్టిది. నీధనము దగ్ధపటమైనది. నావయస్సు వల్లకాఁడైనది. విత్తములేనివిటుఁడు మగవేశ్యామాత యన్నమాట. అదిగాక— నాప్రాయపుదినములలో నే నీయాంధ్రదేశమున కంతకుఁ గిరీటములేని చక్రవర్తినివలె నుంటిని. నాచిఱునవ్వుకొఱకు లక్షాధిపతులు కనుపెట్టుకొని యుండెడివారు. కోటీశ్వరులను దన్నినయీకాలితో నిన్నుఁ దన్నఁగ నాకాలు చెడిపోయిన దని నే నేడ్చుచున్నాను. నీకు నాతాపు

తో స్వర్గము రాఁదగినది. ఇంకను గింజుకొనెద వెందులకు?

నారా—ఏమి పేలుచున్నావు ? (తిరిగితన్నును.)

వేశ్య—నీయమ్మకడుపుగాల ! నీపెండ్లాము త్రాడుతెగ ! (ఏడ్చును.)

నారా—నీవు నన్నుఁ దన్నినప్పుడు నే నూరకుందు ననుకొంటివా ?

చంద్రి—(ప్రవేశించి) దిక్కుమాలినకొంప ఒక్కటేగోల ! రవంత సేపు నడుము వాల్చుటన్న నవకాశము లేదుకదా ! ఏమి నారాయణా ! ఎందులకు మాయమ్మతోఁ బోట్లాడుచుంటివి ? అది తన్నినదని దానిపై నేరమా ? పెద్దది—అందులో నత్తగారు—తన్నఁ గూడదా ? నీకు బుద్ధివచ్చుటకే తన్నినదా—నీపైఁ బగచేతఁ దన్నినదా ? నిన్నఁ జెడఁదాగి, దానినిఁ గొట్టి, తలుపుతీసి పాఱిపోయితివే—అదృష్టవశమున దొంగలు పడలేదు కాని, మాచేతికి ముష్టిచిప్ప రాఁదగినటుని చేసితివి గాదా ! ఇట్టినిన్నుఁ దన్నినఁ దప్పులేదులే—అదిగాక, పరిహాసమునఁ దన్నినను దన్నవచ్చును. నీవు నిన్నరాత్రి చేసిన పనికి నీ మొగ మింకఁ జూడఁగూడదని నిశ్చయపఱచుకొంటిని. రాత్రి నీకొఱకు కెంతబాధపడితినో నీవెఱుఁగుదువా ? నీపై మమకారము నన్నన్నివిధములఁ గటకటలాడించుచున్నది.

నారా—నీవిట్లుపేక్షించినయెడల నది నన్ను మఱింతతిన్నునే ?

వేశ్య—నాకాలినొప్పి నేను జూచుకొన ననుకొన్నావు కాఁబోలు ?

చంద్ర—మాటమీఁద మాట—నారాయణా ! నీ విటురా—చీట్లపేక యాడుకొందము. (లోనికి నిష్క్రమింతురు.)

వేశ్య—మొండిముండకొడుకు కెంతతిన్నఁ దన్నినాఁడో—రవంత సేపు నడుము వాల్చినఁగాని బాధతీఱదు.

(మంచముపైఁ బండుకొనును.)

(నేపథ్యమున తలుపుగుద్దులు వినఁబడును.) ఎవరులోపల- తలుపు-తలుపు.

వేశ్య—(లేచి) ఒక్కటే గోల—ఎవరక్కడ? గొంతుఁ జింపుకొని చచ్చినసరే—నేను లేవను.

(ఆసందడి విని చంద్రరేఖ, నారాయణరావు రంగమునకు వత్తురు.)

నారా—నా కొఱకెవరైన వచ్చినారేమో చూతును.

(తలుపు తీయును.) (లక్ష్మి ప్రవేశించును.)

నారా—ఆ! నీవా? అంత కేకలువేసితి వెందులకు? మాయమ్మ యెట్లున్నది?

లక్ష్మి—క్షమింపుఁడు-వినఁబడలేదుకదా యని వేయవలసివచ్చినది. మీయమ్మ నేను వచ్చుసరికి బ్రదికియున్నది.

చంద్ర—నాకొంప యల్లరిచిల్లరకొంప యనుకొంటివా? ధర్మసత్రమనుకొంటివా? నేను గడనెక్కి యాడు దొమ్మరిసాని ననుకొంటివా? వేళపాళ లేకుండ నాతలుపు గొట్టెదవా? తలుపుతీసి నీ కాతిథ్యమిచ్చుటకు నీవు పోషించుచున్న బానిస లిక్కడ నెవ్వరైన నున్నా రనుకొంటివా? నీకు నాపై నంత స్వాతంత్ర్య మెవఁడిచ్చినాఁడు? నాకింతరాత్రివేళ నిద్రాభంగమును గలుగఁజేయుటకు నీ వెందులకు సాహసించితివి?

లక్ష్మి—అమ్మా! క్షమింపుము. నేను మహాపదలో నుండుటచే నిన్ని యోజింపలేకపోయితిని.

చంద్ర—నీవు మహాపదలో నుండునెడల నీపాటు లేవో నీవు చూచుకొనవలసినది. నీయేడ్పు లేవో నీ వేడువవలసినది. కాని నీ మూలమున నాకు బాధ యెందులకు?

లక్ష్మి—నాభర్త యింటనుండుటచేత రావలసివచ్చినది.

నారా—నిన్ను నే రమ్మంటినా ? దాసిని బంపుమని చెప్పితినిగాదా ?

లక్ష్మి—దాసిని బంపునెడల మీరు రారేమో యని వచ్చితిని.

చంద్రి—నీవు వచ్చినంతమాత్రమున నీతఁడు నీవెంట వచ్చు నని యనుకొంటివికాఁబోలు—ఏది? అతఁ డేమాత్రము వచ్చునో నీ వేమాత్రము తీసికొనిపోవుదువో చూతము. నాయింటిలోనున్న వానిపై నా కామాత్రము స్వాతంత్ర్యము లేదనుకొంటివా ?

నారా—వచ్చుటమాటయో రాకపోవుటమాటయో చూచుకొనవచ్చును గాని, యాఁడుదానవు, సంసారిణివి; అర్ధరాత్రిమున నొక్కతెవు రావచ్చునా ?

చంద్ర—సంసారిణికాదా ? మహాపతివ్రతకాదా ? అందుచేత నర్ధరాత్రిమునఁ విలాసార్థముగఁ దిరువీథులు వేంచేసినది. పడుచుకొనుటయే వృత్తిగాఁగల మేముసైతము నింతసాహసించి, యింత తెగించి, యింతపురుషలక్ష్యము లేకుండ, నింతమొండితనముతో, నింతరాత్రి వీధిగుమ్మము దాఁటుదుమా ? మమ్ము మించిపోయితివా మాతల్లీ ! అట్టినీవు నీమగని కరుంధతివి. ఏమి చెప్పను. ప్రపంచధోరణి యీలాగుననున్నది.

లక్ష్మి—రామరామా రామరామా (చెవులుమూసికొనును.)

నారా—ఓసినిర్భాగ్యురాలా ! వింటివా చెప్పదీసికొని నిన్ను నన్ను నామె యెట్లు కొట్టుచున్నదో ? నీవు నాగౌరవమున కెంతభంగము కలుగఁజేసితివి ! నల్వురిలోఁ దలయెత్తి తిరుగుచున్న నా కింత తలవంపులు తెచ్చితివి. ఆఁడుదాని కింతస్వాతంత్ర్యమా ? ఇంత స్వేచ్ఛావిహారణమా ?

లక్ష్మి—నాథా ! ఇట్లు వచ్చుట యందింత తప్పున్న దని [illegible] యక వచ్చితిని. క్షమింపుము.

నారా—సరే, మాయమ్మదేహస్థితి యెట్లున్నదో స్పష్టముగాఁ జెప్పుము.

లక్ష్మి—మీ రీవలికి వచ్చునెడలఁ జెప్పెదను.

నారా—(చంద్రిరేఖవంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

చంద్రి—నీవు నావంకఁ జూచుటెందులకు ? నిన్నుఁ బొమ్మని నే నందునా—పోవల దందునా ? నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేసికోవచ్చును. వీథిగుమ్మము దాఁటి నాలుగడుగు లావలఁ బెట్టునెడల నీకే తెలియును. క్రాఁడవచ్చిన యేమిండగానిచేతనో నీతలపగులఁ గొట్టించును. నీశరీరమును మాయింటఁ బడవేయించును. నేను నిన్నుఁ జంపినా నని లోకమున వెల్లడిచేయును. నన్ను శిక్షింపించును. తాను పైయూర ధర్మసత్రము వేసి లోకోపకార మొనర్చును.

లక్ష్మి—రామరామా—రామరామా—రామరామా (చెవులుమూసికొనును.)

చంద్రి—అబ్బ ! అబ్బ ! రామభక్తురాలు—సర్వసంగపరిత్యాగిని యైన యోగిని.

నారా—నీవు యోగ్యురాలవే యనుకో. నిన్నుఁ గూర్చి జనులు పలువిధముల శంకింపవలసిన దురవస్థలోఁ జిక్కుకొంటివేల ? నేను వెలుపలికి రాను. చెప్పవలసిన దేదో యిక్కడనే చెప్పుము.

చంద్ర—"యోగ్యురాలవే యనుకో" యని యీసన్నాయినొక్కులెందులకు? యోగ్యురా లని నాకు విశ్వాసము లే దని నీవు చెప్పుటకా? యోగ్యతయఁట. ఏమి యాయోగ్యత! ఎక్కడనున్న దాయోగ్యత! సంసారములో నున్న దెంత పిత్తశరీరిణియయ్యును యోగ్యురాలు. సాని దెంత కట్టుదిట్టమైన దైనసరే యయోగ్యురాలు. ఇంతే ప్రజలయూహను. సంసారిశబ్దము

ణో యోగ్యతయున్నది. సాని శ్రేష్ఠములో నయోగ్యతయున్నది. అంతేకాని మనుష్యులలో లేదు. సంసారిణులు, సానులు తల్లి కడుపున నొక్కలాగే పుట్టుదురు. వారికిఁ దత్త్వములలో భేద మెంతమాత్రము లేదు. సానిదానిని దుశ్చవాంఛాలంపటురాలి గను, సంసారిణిని వైరాగ్యసంపన్నగను భగవంతుఁడు పుట్టుక తోనే చేసియుండలేదు. మాకంటె మితిమీఱిన నాతు సంసారి ణులలో నెందఱో యున్నారు. సంసారిణులకంటెఁ బతివ్ర తలైనవారు మాలో నెందఱో యున్నారు. సంసారిణి మైనయె డల నాహాహా! యని చేతులుజోడించుకొని దూరముగఁ బో వుటయును, సానిమైనయెడల హెహెహె తుచ్ఛురాలని కను గీఁటె, మీఁదికి రాఁబోవుటయును బ్రతిజనునికిఁ బెద్దపోఁగాల మై యున్నది. ఇట్టివారిని బారగజ్జలకుఁ గట్టి యుత్తరదక్షిణా లక్రింద మోఁదవలసియున్నది.

నారా—చంద్రశేఖా! నన్ను క్షమింపుము. నిన్ను నేనేమియు ననలేను.

చంద్ర—నన్నన్నవారిని జోడుతీసికొని తనెదను.

నారా—(అప) ప్రాణప్రియా! నాభార్యయెదుటమాత్రము నన్నుఁ దిట్టకుము. నీచేతఁ దిట్టించుకొనుట నాకు గౌరవలోప మని కాదుసుమా! అట్లుమాత్రి మనుకొనకుము. మనకు మనకు నత్యంతమైన మమకారము కావున మన కట్టిభేదము లేదు కాని యిట్టిప్రేమతత్త్వప్రాబల్యము నాభార్య యెఱుఁ గని దగుటచేత నీతిట్లేమో దానికి విపరీతములుగాఁ గనఁబ డును. పైకిఁ జెట్టెంతపోయినదో, లోపల వేరంతలోఁతునకుఁ బోయినట్లు, నీతిట్లెంతవిశేషముగ విజృంభించునో మన కన్యో న్యప్రేమ మంత యగాధమని నాభార్యకుఁ దెలియదు. సామ

రత్వముచేతను దెలియకపోవచ్చును, పణ్యవీథిపరిపాటి కలవాటు పడివది కాకపోవుటచేతఁ దెలియకపోవచ్చును.

చంద్రి—మాన్యాయమైనచర్యయే ప్రపంచమున కన్యాయముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. భార్య లవిటిచేతిసొట్టకాలియుడుసుకంటిదయ్యపుమొగపుముండ లగుటచేతనో, పైవెలుపలిథాటిగలవా రగుటచేతనో, దీర్ఘరోగభూయిష్ఠ లగుటచేతనో, వీథినిఁ బడవలసివచ్చిన నిర్భాగ్యులగు పురుషుల నాదరించి, యక్కఱదీర్చినందులకు మా కీపురుషుల తల్లిదండ్రులచేఁ దిట్లు, సోదరులచేఁ దిట్లు, భార్యలచేఁ దిట్లు- అంతటితో నైనదా? ప్రజలందఱిచేతఁ దిట్లు- వారిసంసారముల వైచికొంటిమనియు, వారియిల్లు గూల్చితి మనియు, వారిమర్యాదలు మంటఁ గలిపితి మనియు, వారికొంప దోఁచుకొంటి మనియు, వారియున్నతికి భంగముకావించితిమనియు మమ్ము మోసకత్తెలుగ, నసత్యవాదినులుగ, బందిపోటుదొంగలుగ, రాక్షసులుగ, ప్రాణాపహారిణులుగఁ బరిగణించుచున్నారు. మేము ధనము పుచ్చుకొందుమఁట- చేసినసేవకు ధనము పుచ్చుకొననివారు లోకమున నున్నారా? ఈధనము కొఱకే కాదా ప్రజల కన్యోన్యసంబంధములు. తండ్రికిఁగొడుకునకు సంబంధము—అన్నకుఁ దమ్మునికి సంబంధము—ఆలికి మగనికి సంబంధము—గురునికి శిష్యునకు సంబంధము—రాజునకుఁ బ్రజకు సంబంధము- ఇట్టికోమటిసంబంధములకు ధనమే మూలముకాదా? అన్నిసంబంధములు ధనసంబంధములే యైనను, నొక్కవిటవేశ్యాసంబంధముమాత్రమే ధనసంబంధమఁట! మాకు వెలవెలఁదులని, ధనకాంత లని పేళ్లుకాదా? వంటపూటింటిదానికి ధనకాంత యనుపే రున్నదా? లేదు.

మరుగుదొడ్లు శుద్ధిచేయుటకును వెలవెలఁది యని పేరున్నదా? వీరికంటె మే మధమల మనియేకాదా ప్రజలయభిప్రాయము. మాకొక్క ధనమే ప్రధాన మనియు, దయాదాక్షిణ్యములు, మనుష్యత్వముకూడ మాకు లేవనియుఁ బ్రజలయభిప్రాయము. ఇంతబుద్ధిలేనిప్రజ లుండుటకంటె భస్మమగుట మంచిది.

నారా—చంద్రరేఖా! ఈరాత్రి ప్రపంచవైఖరినిగూర్చి శారదాదేవి వలె నుపన్యాస మారంభించితివే! మహాత్మురాలవు! ఏధోరణిలోఁ బడినపు డాధోరణిలోనే మెఱుఁగుతేఁగల బుద్ధిమంతురాలవు.

చంద్ర—ఇదిగో— ఈమహాపతివ్రత, నాపుణ్యమున, నాయిల్లు పవిత్ర మొనర్చుటకు వచ్చినది కావున నింతదూరము చెప్పవలసివచ్చినది. ఓసాధ్వీతిలకమా! నీకాఁపుతనము లేకపోవుటచేతనో, మగతన ముండుటచేతనో, నీభర్త మాయిల్లుపట్టినాఁడు. నేను నాల్గుమాసములవఱకుఁ గుక్కను గొట్టినట్లు కొట్టివైచితినో లేదో— యర్థములేని చూపుతో నున్న నీమగనినే యడుగుము. నాప్రమాణముగా నే నతని నాకర్షింపలేదు. ఈతనివలన నే నేమియు బాగుపడలేదు. అనేకవిధములఁ జెడిపోయితిని. నేను బరమపాపాత్మురాల నని, కిరాతురాల నని, నన్ను నీ వేమో తిట్టుచున్నావఁట. నాయథార్థతత్త్వ మేదో నీకుఁ జెప్పుచున్నాను. నాయోగ్యతముందు నీదొకయోగ్యత కాదు. ఇంతటినుండియైన నొడలు తెలిసికొని మాటలాడుట మంచిదని బుద్ధిచెప్పుచున్నాను.

లక్ష్మి—నిన్ను నే నెప్పుడేమియు ననలేదు.

చంద్ర—నీవో నీయత్తయో—ఎవ తెయైన నేమి?

నారా—చంద్రరేఖా ! దయ యుంపుము. ఈమెవచ్చినసంగతి యేదో కనుఁగొందము.

చంద్రి—కానీ—నేను వలదంటినా ? పేకయాట యంతయుఁ జెడిపోయినది.

నారా—లక్ష్మి ! నీవు వచ్చినపని యేదియో త్వరగఁ జెప్పు.

లక్ష్మి—మాయత్తకు గుండె తెక్కువగాఁ గొట్టుకొనుచున్నదఁట-గుండె యాగిపోవు నని వైద్యుఁడు చెప్పినాఁడు—నేను వచ్చుసరి కామెకు స్మృతి లేదు. నేలపైఁ బండుకొనియున్నది.

నారా—అంతవఱకు వచ్చినదా ?

లక్ష్మి—ఆఁ.

నారా—ఇట్టిస్థితిలో నేను వచ్చి చేయవలసినదేమున్నది? మాటయా—చూపా యేమున్నది? నాడి పట్టి జేలగుండె. అంతలోఁ దల్లిగాని మఱియొకరు మఱియొకరా ? నేను రాలేను. మాయమ్మకిక్కడనుండియే నమస్కార మర్పించుచున్నాను. తూర్పు తెల్లవాఱుటతోడనే వచ్చెదను.

చంద్రి—ఉదయమున నౌషధమునకుఁ బోయి మాయమ్మకాలినొప్పికి మందుదెచ్చెద నంటివి కాదా ? తెల్లవాఱుజామున నింటికిఁబోవుట కవకాశ మెట్లున్నది ? నీవు మందు తేకున్నయెడల నెవ్వరు తెత్తురు ? నీవు జీతమిచ్చి పోషించుచున్న భృత్యు లెవ్వరైన నిచ్చట నున్నారా ?

నారా—ఇంటికిఁ బోయి చూచినతరువాత నైనఁ దెచ్చిపెట్టఁగలను. అది యెంతపని?

లక్ష్మి—నాథా ! మీరు రా ననుచున్నారా ?

నా—ఉపయోగము లేనప్పుడేల శ్రమపడవలెను ? నిన్నరాత్రి నిద్రి

లేదు. ఈరాత్రి నీమూలమున నిద్రలేదుకదా! నాశరీరము మంచిదికా దని యెఱుఁగనే యెఱుఁగుదువు. నేను మంచమునఁ బడినయెడల నీగతి యేమి?

చంద్రి—'నీగతియే మని' భార్య నంటివికాని యీమాత్రముమాట నన్నుఁగూడ ననుటకు నీకు నోరు రాకపోయెనా? తో త్తునై నీ కెంతకాల మూడిగముఁ జేసినను నీ కభిమానము లేక పోయినదే! మూఁడేండ్లనుండి నీకు భార్యనై సమస్తవిధముల నిన్నుఁ గొల్చుచుంటినే-నే నామాత్రపుమాట నోఁచుకొనుటకుఁ దగనా? చేతియీవి లేకపోయినను నోటిమాట కేమి? ఏదైన వ్యత్యాసము కల్గునెడల నీభార్యవలెఁ దలఁచియించుకొని, ముసుఁగువైచికొనను గాని బ్రహ్మచర్యదీక్ష నవలంబింపనా! ఆ! నారాయణార్పితమగు నాశరీరము వైశ్వానరార్పణము కావలసినదే కాని—

నారా—నీ వెంతయోగ్యురాలవో నే నెఱుఁగుదును; కాని నాభార్య యెఱుఁగదు కాదా?

లక్ష్మి—నాథా! తల్లిగారిని మీ రీసమయమున వదలి యుండఁగూడదు. అది యిక్కడకుఁ దగదు. అక్కడకుఁ దగదు.

నారా—లక్ష్మి! ఏది తగునో యేది తగదో నాకుఁ దెలియ దనుకొంటివా? ఇందునుగూర్చి నీవు నాకు వేరే చెప్పనక్కఱ లేదు. నీవు త్వరగాఁ బోవుట మంచిదికాదా మఱి?

లక్ష్మి—మీతొడపైఁ దనశిర ముంచి ప్రాణము విడిచినఁగాని యామె యాత్మకు శాంతి కలుగదు. దయయుంచి రమ్ము.

నారా—ఇది యొక వెఱ్ఱి యూహము. ఆమె యుత్తమురాలు. ఆమె యుత్తమత్వమువలని సుగతి యామెకు లభించును. నే నిక్కడ

నుంటిని గాన నీ వట్లు కోరితివి. నేను మఱెక్కడ నైన నుండు నెడల నామె కుత్తరగతు లూడిపోవలసినదేనా? ప్రపంచధర్మమునుబట్టి చూచినను బరమార్థమునుఁబట్టి చూచినను నే నామెయొద్ద నుండుట యనావశ్యకముగాఁ గనఁబడుచున్నది. అనవసరములైన కార్యములందుఁ బ్రవేశించుట బుద్ధిమంతులకుఁ దగదు.

లక్ష్మి—ఇంతకంటె నవసరము మఱెప్పుడు కలుగును? ఆమె తిరుగ మీకంటఁ బడునా? ఆమెను గడపటిసారి చూచుటకైన రండు.

నారా—ఉదయములోపల నేతొందరయు నుండదు. తొందరకలుగు ననియే యనుకో. తెల్లవాఱినపిమ్మట రానా చూడనా? తరువాతికృత్యము లన్నియు జరిగింపనా? లక్ష్మి! నీ విట్లనవసరముగ నెప్పుడు ప్రత్యుత్తరములు చెప్పినదానవు కావు. నడు. ఇంటికిఁ ద్వరగ నడు.

లక్ష్మి—నాకు బహుమనస్తాపముగా నున్నది. ఆమె నింతదిక్కుమాలినదానిఁగాఁ జేయుట ధర్మము కాదు. ప్రజలు నిందింతురు. భగవంతుఁడు శిక్షించును.

నారా—ఛీ! ఛీ! తలకుఁ దగని ప్రలాపములా? నోరుమూసికొని పొమ్ము.

చంద్ర—సాధ్వీమణి కాదా? మగనిలక్ష్య ముండునా? ఇంత పెంకిపట్టు గలదాని, నింత మొండిదానిని, మగని నెదిరించి ఝంకరించిన యింతలజ్జాశూన్యురాలినిఁ జంద్రమతీదేవి, సీతాదేవి యంటివే! నీవు నా మెడలోఁ దాళిగట్టితివా? నాతో సప్తపాదములు త్రొక్కితివా? అగ్నిసన్నిధిని మనము ప్రమాణములొనర్చుకొంటిమా? అట్టి నేను, నీమాటకెన్నడైన జవదాఁటితినా? నీవన్నది యాజ్ఞ

యని శిరమున ధరించితినే. నీవు పెట్టినది భిక్ష మని చేయి చాఁచితినే- నే నిక్కడనుంటిని-మాయమ్మ యానులకకుక్కపైఁ గూలఁబడి యీచిత్రమును జూచుచు ముక్కుపై వ్రేలువైచి కొని తెల్లఁబోయి కూరుచుండినది_గాడిదెయంత మగఁడవు నీ వెదురుగ నుండి 'పో పో' యని యెూంద్రపెట్టుచుంటివి_ నలుసంత టొంకిన దేమో చూడు-తెప్పవ్రాల్చిన దేమో చూడు-ఆఁడుది యనఁగా నిది, ఇట్టివారే దండుదండు నంత సంతుష్టిపఱుపఁగల నెఱజాణలు.

లక్ష్మి—రామరామరామా—రామరామరామా.

(చెవులు మూసికొనును.)

చంద్రి—ఇందులో నిది యొక్క విశేషము! దూకినగోడలు దూకుచునే యుండవలయును_చేసిన రామస్మరణలు చేయుచునే యుండవలయును—కోసినగొంతులు కోయుచునే యుండవలయును చేసినరామస్మరణలు చేయుచునేయుండవలయును. మనుజులలో నిది యొక్క సంకరజాతి. దొంగ కాఁడు భక్తుఁడు కాఁడు. అదియు నిదియుఁ గూడిన కంచరగాడిదెజాతి.

నా—తుచ్ఛురాలా! ఇంకను బోవేమి? ఇంకను బోవేమి?

(చేయియెత్తి మీఁదికిఁ బోవును.)

చంద్ర—ఓరి నపుంసకుఁడా! క్రియలేని పలుగుమాట లేల? పంచపాళిలో మాయమ్మ కఱ్ఱతెచ్చి పొడువక కోఁతిలాగున నెగురులాడెద వేల?

వే—ఇదిగో. నాయొద్దనే యున్నది. తీసికొనుము.

లక్ష్మి—(పోఁబోవును.)

నారా—(కఱ్ఱ తెచ్చి లక్ష్మమ్మ ప్రక్కటెముకలలోఁ బొడుచుచు.) పోవా! నీముండమోయ! పోవా!

లక్ష్మమ్మ—రామరామా. (క్రిందఁ బడిపోవును.)

నా—(తెల్లఁబోయి చూచును.)

చంద్రి—ఆమాత్రపుఁబోటునకుఁ గ్రిందపడినవా రెవ్వరు నుండరు. ఈమె తాఁగివచ్చుటచేత నిట్టె తూలిపోయినది.

లక్ష్మమ్మ—(లేచి) రామరామరామా (పోవుచు) నాథా! నమస్కారము. (పోవును.)

చంద్రి—పనికిమాలిన గొడవతోఁ గాలము వృథయైనది. నారాయణా! పేకయాడుకొందము రా!

నా—ఇప్పు డేమియు వలదు.

చంద్ర—భార్యను గొట్టినందుల కేడ్చుచున్నావా ?

నా—నాకుఁ దలనెచ్చుచున్నది. పండుకొందును.

చంద్ర—సరే—నీ కర్మము. (నిష్క్రమించును.)

నా—వెళ్ళుచున్నప్పుడు నాకు నమస్కరించుచు నాపై నొక్కచూపు చూచినది. అట్టిచూపుమాత్రము నే నెక్కడను జూడలేదు. అది యేమో వింతగా నున్నది. ఆచూపుతో నామనస్సు చేయిపెట్టి కలిపిన ట్లయినది. ఆచూపులో దైన్య మున్నది—ధైర్యమున్నది. దయ యున్నది—రవంత కాఠిన్య మున్నది. అన్నిటిని మించిన దేదో యలౌకిక తేజ మున్నది. నా కిప్పుడే పోవలయు నని యున్నదీ కాని యీముండ పోనీయదు. తెల్లవాఱుచుండగఁ బోవుదును. (నిష్క్రమించును.)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీరామా !

రాత్రిస్తంభము.

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—నారాయణరావుగారిల్లు ;

ప్రవేశము——లక్ష్మి, నారాయణరావు.

నారా—దుర్మార్గుఁడనై కిరాతుఁడనై నిన్నుఁ గఱ్ఱతోఁ బ్రక్కటెముకల లోఁ బొడిచినప్పుడు నీవు నావంకఁ జూచిన చూపున్నదే! అది నామనస్సులో నేదియో మార్పుఁ గలుగఁజేసినది. మనస్సునకుఁ బుట్టిన వెఱ్ఱివెఱ్ఱితలలన్నియు ఛేదించినట్లయినది. హృదయములోనున్న మాలిన్యమునకు నిప్పంటించినట్లయినది. ఎఱ్ఱమట్టితో నున్ననీటికుండలోఁ జిల్లగింజవైచి చేతితో నీరు గిరగిర త్రిప్పినట్లయినది. ఎఱ్ఱగఁ గ్రాఁగినలోహము మూసలోనున్నప్పుడు కమసాలిగొట్టముతో నుష్ణాని లోనున్న కశ్మలత్వ మెగురఁగొట్టినట్లయినది. నాయనుభవ మనేకవిధములుగా నున్నది. ఆచూపు నాచిత్తమును గట్టిగ నూచి దులిపినట్లొకప్పు డుండెను. రెండుచేతులనడుమఁబెట్టి గట్టిగ నలిపి రసముపిండిన ట్లొకప్పు డుండెను. మనస్సులోనుండి యేదో యావలికిఁ గొంతపోయినట్లున్నను మనస్సు నీరసముగా లేక బలముగా నున్న

ట్లున్నది. ఇదేమో నాకు వింతగా నున్నది.

లక్ష్మి—నాథా! నే నొక్కముఖ్యమైనమాట చెప్పుట మఱచినాను.

నార—నీమాటకంటె నేను జెప్పఁబోవుమాట ముఖ్యము కావున నది వినుము. నాకుఁ బిశాచావేశ మగుటచేత నిన్నుఁ బొడిచితినో నా కున్మాదావస్థ సిద్ధించుటచేఁ బొడిచితినో నాకుఁ దెలియదు. ఎట్లైననేమి పొడిచితిని. యమధర్మరాజు నాచేతుల నటుతరువాత ఖండించుఁగాక! రోటిలోఁ బెట్టి దంపించుఁగాక! ఇనుపగానుగలోఁ బెట్టి యాడించుఁగాక! ఆతనిశిక్ష యేదియైన సరియే నేను బరిగణింపను గాని నీవు న న్నుపేక్షించితివి! ఇదిగో నిన్నుఁ బొడిచినకత్తి- దీనిని జాగ్రత్తపెట్టి యుంచితిని. ఎందులకో తెలిసినదా? నేను జచ్చిన పిమ్మట దీనిని నాచితిపైఁబెట్టి కాల్పింపవలయును. దీనితో నీవు నాతలఁ బగులఁగొట్టుము. అంతవఱకుఁ జేయలేవా; నాడొక్కలోఁ బొడువుము. నీవు నన్నుఁ గొట్టినఁగాని నామనస్సు శాంతిపడదు. నీ వుపేక్షించినకొలఁది, నీవు నన్నుఁ గొట్ట కూరకుండినకొలఁది, నిన్నుఁ గొట్టితి నన్నబాధ నాకు క్షణక్షణము వృద్ధి యగుచున్నది. కొట్టవా! కొట్టవా! పోనీ—గట్టిగనైనఁ దిట్టుము. అదియైనఁ జేయవా? నీవు శాంతించినకొలఁది నాహృదయతాప మెక్కువగుచున్నది. శిక్షకు శిక్ష భగవంతుఁ డేర్పఱచినాఁడు. నిన్ను నేను గొట్టినప్పుడు నీవు "నాథా! నమస్కారమ"ని యనుటచేత నాగుండెలలో నిప్పు పుట్టినది. నీవట్లనక ఛీ యని గట్టిగా ననినఁగాని, థూ యని నిరసించి నామొగముపై నుమిసినఁగాని నే నింత ప్రాణబాధ పడియుండను. కావున నాకు శిక్షచేసి రక్షింపుము.

లక్ష్మి — నాథా! తొందరపాటు శాంతివలనఁగాని నశింపదు. శిక్ష కౌషధము బహుమానము కాని శిక్ష కాదు. నీవు నన్నుఁ గొట్టినప్పుడు నిన్ను నేను దిట్టినయెడల నీమనస్సు మంచిమార్గములోనికి రాదు. "నే నిచ్చినదెబ్బకుఁ బ్రతిక్రియ జరుగుటచేత నిఁక నాఋణము తీఱిపోయినది కదా!" యని నీవు స్వతంత్రింతువు. నిరంకుశముగ నుందువు. ఇంకొకసారి కోపమున నీవు నన్నుఁ గొట్టుటకుఁ బ్రయత్నింతువు. మఱింతగట్టిగఁ గొట్టినయెడల మఱినాల్గుతిట్లు నావలన నీకుఁ గలుగును. కాని యంతకంటె మఱేమియుఁ బ్రమాదము లేదని నీవు ధైర్యముతో నుందువు. నీశిక్షకు నేను బ్రతిక్రియ చేయక యుండునెడల నీవు నన్నుఁ గొట్టుట యెన్నఁడు తలఁపింపవు. వెనుకఁగొట్టినదెబ్బయే ప్రతిక్రియారాహిత్యముచేత నిన్ను బాధించుచుండ నీవు నన్నెన్నఁడు బాధింపవు. ఇది నీమాటకు నామాటకుఁ జెప్పిన మాట కాదు. లోకవ్యవహారధోరణి యిట్లున్నదని చెప్పుచున్నాను. అపకారమునకుఁ బ్రత్యపకారశూన్యతయే పునరపకారవాంఛను దొలఁగించుచుండ నపకారమున కుపకారమే చేసినయెడల నిఁకఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది? ఈమాటలకేమి? నేను జెప్పఁబోవుమాట వినుము. మాయమ్మగారు పదినిముసములకింకఁ బరమపదింతు రనఁగా నామెకు స్మృతి వచ్చినది.

నారా — మాయమ్మగారి యవసానదురవస్థను నాకు జ్ఞప్తిచేయకుము. నేను వినను. నామనస్సునుండి యది తుడిచిపెట్టక తప్పదు. ఆమెమరణకాలమహాదురవస్థను మఱచిపోవుటకు నేనేమి చేయఁగలను? మెదడులో జ్ఞప్తినిలయమైన నరములకూడికను దీసివేయఁగల వైద్యుఁ డెవఁడు? అది యెట్లు సాధ్యమో నీకుఁ

తెలియునా? నల్లమందు మ్రింగనా? నల్లయుమ్మెత్తగింజలసారము ద్రావుదునా? స్మృతిపోవు వనాంతరము నీవేదైన నెఱుగుదునా? ఆవున కాముడపాకునతేఁ, గాకికి గ్రిచ్చపప్పువలెఁ, నాకు విస్మృతిఁ గలిగించు నోషధిని జెప్పువారిపాదములకు సాష్టాంగ మొనర్తును.

లక్ష్మి—నాథా! ఉన్నప్పుడు తల్లిగారిమాట మఱచిపోయి యామె లేనప్పుడుకూడ నామెమాట మఱచిపోవునప్పుడు తల్లిఋణము తీరునెట్లు? ఆమె ననుదినము స్మరింపుము. ఆమెకు మనస్సులో నమస్కరించుకొనుచుండుము. అంతకంటె నీ వామెకుఁ జేయఁదగిన దేమున్నది? దొడ్డిలోఁ బెద్దసుబ్బరోటిక్రింద నెనిమిదివందలరూపాయలమూట యున్నది. దానిని దీసికొమ్మని చెప్పినది. ఆసొమ్ము నీది కావున నీవే తీసికొనుము. రామా రామా! తిరిగి డొక్కలోఁ బోటారంభమైనది. ఈసారి మఱింత గట్టిగా వచ్చినది.

నాథా—ఇదివఱకు పోటని చెప్పలేదే?

లక్ష్మి—తెరతెరలుగా రాత్రినుండి వచ్చుచునే యున్నది. సహింపఁ గలిగినంతవఱకు మీతోఁ జెప్పలేదు. రామరామరామా రామా!

(గిజగిజ కొట్టుకొనును.)

నాథా—అయ్యయ్యో! కాచనా? వైద్యునిఁ దీసికొనివత్తునా? అచ్చీ! నీవిటురా—నిప్పుచేసి నీవు కాచుచుండుము నేను బోయి వైద్యునిఁ దెత్తును.

లక్ష్మి—తొందరపడవలదు. తగ్గుచున్నది. వైద్యుఁ డెందులకు? భవరోగముల కన్నిటికి రామనామమే మహౌషధము కాదా?

రామనామమును నేను స్మరించుకొందును నీవుకూడ స్మరించుకొనుము.

నారా—అయ్యయ్యో! రామనామమును దలంపనివాఁడను నేనొక్కఁడనే యీభారతదేశమం దున్నాను. ఇదిగో! లెంపలుకొట్టుకొనుచున్నాను. నేను రామనామము నింకఁ బాడుకొందును. రవంత చెప్పుదువా?

లక్ష్మి—నాథా! నాతోఁగూడఁ బాడెదవా?

నారా—నీకు డొక్కలోఁ బోటుగా నున్నప్పుడెట్లు పాడఁగలవు?

లక్ష్మి—తెరవచ్చినప్పుడే బాధకాని లేనప్పు డింటిపనులు చేసికొనుచుండుట లేదా.

పాట.

జయజయ రాఘవ జానకిరామ్—రఘుకులరాఘవ రాజారామ్
రావణసంహార రాఘవరామ్—రఘుకులదీపక రాజారామ్
నీరధిబంధన రాఘవరామ్—మారుతిసేవిత రాజారామ్
దశరథనందన రాఘవరామ్—దానవభంజన రాజారామ్
మునిసవనావన రాఘవరామ్—పురహరపూజిత రాజారామ్
మంగళగుణగణ రాఘవరామ్—మంజులభాషణ రాజారామ్
పతితపావన రాఘవరామ్—భక్తినొసఁగుమా రాజారామ్
జానకిరంజన రాఘవరామ్—జన్మవిభంజన రాజారామ్ ॥ జయ ॥

రవంత నిద్రవచ్చుచున్నది. పండుకొననా?

నా—పండుకొనుము. అభ్యంతరమేమి? నేను మఱొక్క రామకీర్తనఁ బాడుకొందును. నీరామకీర్తనలపుస్తక మేది?

లక్ష్మి—నాతలక్రింద నున్నది. తీసికొనుము.

బిలహరి-ఏక.

నా— జయరామ! జయరామ! జయజానకీరామ!
జయసర్వగుణధామ! జయసార్వభౌమ!
జయశుభాకరనామ! జయవైరిభీమ! ॥ జయ ॥
ఇక్కడన కక్కడన కెక్కడను గాంచినను
అక్కజంబుగ నుందు వనుచు పెద్దలుపల్క
మ్రొక్కి మ్రొక్కి కనులు పొడుచుకొని చూచినను
ఎక్కడను గానఁబడ వెల్లెత్తనయ్యా. ॥ జయ ॥

(తొట్టిలోఁ పిల్లవాఁ డేడ్చుచున్నాఁడు. అచ్చి యెత్తుకొనును. ఇంకను నేడ్చుచు.)

నా—నాయనా! కృష్ణా! అమ్మ కిప్పుడే నిద్దరపట్టినది. ఏడువకు. అచ్చీ! ఏడ్పుమానకుండ నున్నాఁడు. నే నెత్తుకొందును. నా చేతి కిమ్ము.

అచ్చి—మీ కెయొక్కకు వచ్చునా?

నా—(పిల్లవానిని బలవంతముగఁ దీసికొనును) (పిల్లవాఁ డేడ్పుమానకుండును) నాయనా! నాయనా! ఊరకుండుము.

(జోకొట్టును.)

అచ్చి—బాబూ! మీ రెప్పుడైనఁ జనవ్వ చేసికొంటిరా?

నా—(తనలో) ప్రపంచమున నెన్ని సంసారము లున్నవి! ఎందఱో కొడుకులఁ గనుచున్నారు. ఎవ్వఁడైన నావంటి పాపాత్ముఁ డీప్రపంచమున నుండెనా? మూఁడేండ్లకు మొదటిసారి బిడ్డ నెతుకొన్న తండ్రి మూఁడులోకములలోఁ గూడ నేను దక్క మఱొక్కఁ డేఁడీ? వీఁడు పుట్టినపిమ్మట దేశాంతరము పోయితి

ననుకొననా? కారాగృహమం దుంటి నని యనుకొననా? మొద్దులాగున నూరనుండియు, నింటికి వచ్చుచుండియుఁ గూడ నెత్తుకొనకపోయితినే! నాచేతు లేల కాల్పనా? కృష్ణా! తనస్వరూపముచేత నీయమ్మ నాకిచ్చిన యానందముకంటె చంద్రరేఖ యిచ్చిన యానందము ఘనమని భ్రాంతి నొందుట చేత నేను మీయమ్మ నాదరింపలేకకాని నిన్నేల యాదరింప లేదోయి తండ్రి! నీవు నా కొడుకవే కాదా? కొడుకు లే[illegible] వాఁడు లేఁడని యేడ్చుచుండఁగ నున్నవాఁడ ని ట్లేడ్వవలసి నదా? నీపై ననురాగము నాకేల లేకుండవలయు? ము[illegible] యెరచేతనే నన్ని యనురాగములు నశించినవి. నే[illegible] ము సంసారపరిత్యాగమునకుఁ గారణము. [illegible] సంసారపరిత్యాగమునకుఁ గారణమే. చుట్టి యుల[illegible] వాఁడు దానిని బరిత్యజించుట శ్రేయమే. కాని [illegible] వాటుచేసికొని చుట్ట మానినవాఁడు విషయవాంఛాశూన్యుఁ డని చెప్పవచ్చునా?

(కృష్ణుఁ డేడ్చును.)

నారా—నాయనా! నీ కేమి కావలయును?

కృష్ణుఁడు—నాకు మాయమ్మ కావలయును.

నారా—మాయమ్మ నీయుదయముననే మట్టిచేసితిని. నాచేతు లామెకు నమస్కరించుట కక్కఱకు రాలేదు. ఆమెపాదము లొత్తుట కక్కఱకు రాలేదు ఆమె కేవైనఁ బ్రియవస్తువు తెచ్చియిచ్చుట కక్కఱకు రాలేదు. ఆమెతలక్రింద నిప్పుపెట్టి కపాలమోక్షము చేయించుట కక్కఱకు వచ్చినవి. అంతటితో సరిపోయెనా? మీయమ్మను దొక్కలోఁ బొడుచుట కక్కఱకు వచ్చినవి.

అస్త్రిపాపపుఁ జేతులు మృదులాంగుఁడవు, నమాయకుఁడవు, దోషగంధశూన్యుఁడవు, బాలుఁడవు. భగవత్సముఁడ వైన ని న్నెత్తుకొనుట కుపయోగపడునా?

కృష్ణ—మామ్మ. మామ్మ. (ఏడ్చును.)

నారా—మామ్మ యిక్కడ లేదు తండ్రీ!

కృష్ణ—మామ్మయొద్దకు నేను బోదును.

నారా—నాయనా! అంతయపశకునపుమాటలాడితి వేమి? నీవు నా కడుపున మఱియొక చిచ్చుపెట్టెదవా? అచ్చీ! నీ వెత్తుకోవే.

(అచ్చి అట్లు చేయుచున్నది.)

లక్ష్మి—(రవంతకలతనిద్దురలో లేచి) అచ్చీ! పిల్లవానిని నాప్రక్క లోఁ బండుకొనఁబెట్టి నీవు జోకొట్టు.

నారా—నేను జోకొట్టెదను. అచ్చీ! ఎందులకైన మంచిది. కుంపటి లో నిప్పుచేసి యుంచుము.

అచ్చి—పోవును.

నారా—(పిల్లవానిని జోకొట్టుచుండును. కొంతసేపటికిఁ బిల్లవాఁడు నిద్రించును.)

(నేపథ్యమున) తలుపు. తలుపు.

నారా—(తలుపునొద్దకు వచ్చి తీసి) నీ వెందులకు వచ్చితివి?

(సోమి ప్రవేశించును.)

సోమి—చంద్రరేఖమ్మగారు మిమ్ము రమ్మన్నారు.

నారా—ఇప్పు డెందుకే?

సోమి—బాబూ! చెంపకు చేరెఁడేసికన్నులు— చిన్నకన్నులా బాబూ! సాయంకాలమువఱకు బాగుగనే యున్నవి. రవంత వేడిచేసిన ట్లున్నదని తల్లితోఁ జెప్పినది. ఎప్పు డాయమ్మ కుదుకే కాదా?

ఎంతసేపు తరవాణి, మజ్జిగ, పంచదార— యీలాగుననే కాదా కాలక్షేపము. సాయంకాలమందు పెసరపప్పు మామిడికాయ పులుసుతోను, కొబ్బరకాయ పచ్చడితోను బాగుగనే భోజనము చేసినది. లేచి తాంబూలము వేసికొన్నది. "ఈరాత్రి నారాయణరావు లేకపోవుటచే నిల్లు చిన్నఁబోయిన" దని పదే పదే యనుకొన్నది. "పెద్దయామె వెళ్లిపోయినది. ఆమె కేమి ధన్యురా" లన్నది.

నారా—ఈగొడవ యంతయు నెందులకు? నిన్నామె పరామర్శకుఁ బంపించినదా యేమి?

సోమి—అబ్బే! అదికాదు బాబూ! పెద్దనీరుల్లిపాయలకుఁ బంపించినది. సంతలోనికిఁ బోయి తెచ్చితిని. సన్నముగాఁ దరిగి నేతితోనే యుంపు మన్నది. ఆలాగే చేసి దానిలో రవంత పంచదార వేసి యామె కిచ్చితిని. ఆమె తిన్నది. చేసినపాపము చెప్పినఁ బోవునుగాదా? నేను గొంత తింటిని.

నారా—సోమీ! ఈసోది యంతయు నెందులకు? నీవిచ్చట కెందులకు వచ్చితివి?

సోమి—నేను గూడను గొంత తిని మంచినీరు త్రాఁగినతరువాత 'సోమీ' యని పిలిచినది. 'ఏమమ్మా' యని యంటిని. "కాళ్ళు పట్టవే" యన్నది. కాళ్ళుపట్టుచుండగాఁ బకిసాల్లు— చిన్నప్పుఁ దలఁచుకొని కంట నీరుపెట్టుకొన్నది. అదివరకే కన్నులు కొంచెము కాకచేసి యుండుచున్న వేమో యీయేడ్పుతో మఱి కొంత మండినవి కాఁబోలు! అప్పు డేమి చేసినదా— 'అమ్మా' యని పిలిచినది.

నారా—త్వరగఁ జెప్పుము. నాకుఁ గొంచెము నిద్రవచ్చుచున్నది.

సోమి—అంతలో నాగమ్మ కఱ్ఱ చేతఁబుచ్చుకొని లోనికి వచ్చినది. "చెంద్రీ! ఎందుకే" యని యడిగినది. "అమ్మా! కన్నులుమండుచున్నవి. ఆమందసమున కెడమప్రక్క నున్న గూటిలో చిన్న సీసలో నేత్రబిందు వున్నది. ఆసీసాలోఁ జుక్కలు నాకంటిలో వేయఁగలవఁటే" యని యడిగినది. "అలాగే- అమ్మా" అని నాగి సీసా తెచ్చి రెండుచుక్క లీకంటిలో రెండుచుక్క లాకంటిలోఁ జప్పున వేసినది. అప్పటికి ఱెప్పలు గట్టిగ మూసికొన్న దేమో యేమియు ననలేదు. ఱెప్పలు రవంతవిడుసరికే గిలగిలకొట్టుకొని యేడ్చినది. "ఏమమ్మా! ఏమమ్మా!" అని నాగి, నేను రేకమ్మను బట్టుకొంటిమి. గిజగిజ తన్నుకొన్నది. 'మంటమంట' యని యొక్కటే యేడ్పు. చుట్టుపట్లనున్న సుబ్బిసాని, దానితల్లి తవిటమ్మ— నీ వెఱుఁగవు గనుకనా? ఏది- ఎడమభుజముమీఁదఁ బెద్దదబ్బకాయంత కంతి యున్నమ్మ కొండఱు మగవారు— పిడుకలమ్ము శివన్న, పాలాస్త్రిపట్ల పద్దయ్య, యిఁక నెందఱో వచ్చినారు. పెద్దతీర్థమై పోయినది. కంటిలోఁ జుక్కలువేసిన సీసా యేదో తెమ్మని మద్దెలకూటన్న యడిగి చూచినాఁడు. "అబ్బే! ఇది నేత్రబిందు సీసాకాదు, తామ్రరమందు సీసా" యని చెప్పినాఁడు. అంతే. కన్నులురెండు నీవు నేను మాటలాడిననంతలోఁ జిల్లులువడిపోయినవి. నాగిసానినిఁ దిట్టనివా రెవ్వరు లేరు.

నారా—నీయిల్లుబంగారముఁ గాను. రెండుముక్కలలోఁ జెప్పవలసినసంగతి కెంత యుపన్యాసము చెప్పితివే. ఇప్పుడు నేను వచ్చి చేయవలసిన దేమున్నది?

సోమి—బాబూ! మీరనఁగ మొదటినుండియుఁ బ్రాణముకాదా!. మిమ్మొక్కసారి చూడవలయు నని.

నారా—ఎంతప్రాణపదమైన వాఁడనైనను గన్నులు లేక నన్నెట్లు చూడఁగలవు ?

సోమి—. నాకు—దిక్కుమాలినపూర్వపుతులవాటుచేత నామాట వచ్చినది. ఈకన్నులేక బాగుపడవుకాఁబోలు నేమి?

నారా—నాగి యని, నేత్రబిందు వని, తామరమం దని యివి యన్నియుఁ బైకిఁ దోఁడుపడిన వేడబములు. పతివ్రతాతిలకమైన నా భార్యను దిట్టుటచేతనే యీశిక్ష యామెకు భగవంతుఁడు చేసినాఁ డని చెప్పుము. నేను రాను. చప్పునఁ బో.

సోమి—బాబూ! ఏదైన నీయవా?

నారా—ఇదిగో. తీసికో (నాల్గుడబ్బు లిచ్చును.)

(సోమి పోవును.)

నారా—మగనాలిని దిట్టిన వేశ్యకుఁ గన్నులుపోయినప్పుడు కొట్టిననాకంతకంటె శిక్ష భగవంతుఁడు చేయవలసినదేకదా! నాకుఁ గన్నులే కాదు— కాళులే కాదు—చేతులే కాదు—చెవులేకాదు— అన్నియుఁ బోవలసినదే! పోక మానునా? నావంతు రానై యున్నది. దానికొఱకే సంతోషముతో నిరీక్షించుచున్నాను. లోకమున కంతకు నాశిక్ష ప్రకటింపఁబడవలయును. అప్పుడు కాని పతివ్రతలమహిమ ప్రపంచమునకు వెల్లడికాదు. అప్పుడు కాని వేశ్యల నుంచుకొని భార్యలను బాధించు ముండకొడుకులు లెంపలువైచుకొని, సంసారములోఁబడి సత్పు[illegible] లోకకల్యాణమునకు దుష్టులలోఁ గొందఱకు [illegible] తప్పదు. నాబ్రదుకు వృథయై పోయె నని విచారించుచుంటిని.

ఊరకిగా నావలన లోకము నీతినేర్చుకొన్న యెడల నేను సఫల మైన బ్రతుకు బ్రతికితినని రపంత సంతసింపఁగల్గుదును. భగవంతుఁడా! త్వరగ శిక్షింపుము. చేసినతప్పుపని యెన్నఁడు వ్యర్థమై పోదు. తాత్కాలికముగఁ గొంత పరిసిపాటిపోయినట్లు కనఁబడినను, ద్విగుణీకృతధాటితో ఫలించునుగాని మానదు. మననోటినుండి వెలువడిన యొక్కస్వల్పమైన తిట్టయినను తిరిగి మనపై నెప్పుడో విఱుచుకొనిపడును కాని మానదు. చేతు లున్నప్పుడు కొట్ట బుద్ధిపుట్టును. కాళు లున్నప్పుడు తన్న బుద్ధిపుట్టును. నోరున్నప్పుడు తిట్ట బుద్ధిపుట్టును. అందుచేతఁ గనులు, గాళులు, నోరుకూడఁ బడిపోవలయు నని దొందరపడుచున్నాను. అన్నిటికంటె బుద్ధిపోయి స్థాణువునైనయెడల మరింత మంచిదేమో. అహల్య కట్టిశిక్ష యేకదా భర్తవలనఁ గలిగినది. ఆశ్రీరామచంద్రమూర్తి పాదధూళిచే నామె పవిత్రురాలైనట్లు నేనుగూడ నాశిక్ష ననుభవించి యారామమూర్తికటాక్షమువలనే సద్గతినొందఁగలనేమో——

లక్ష్మి——రామ రామ రామా రామ రామ రామా (కేకలు పెట్టుచున్నది.)

నా——తిరిగి తెరవచ్చినదా! అయ్యయ్యో- అచ్చి! కుంపటిని దీసికొనిరా.

అచ్చి——(తీసికొనివచ్చును.)

లక్ష్మి——కాచినదాఁక వ్యవధి లేదు. మంచముక్రిందఁ బెట్టు. నానా యనను నావీపువైపునఁ బండుకొనఁ జేయుము. కుడివైపుడొక్క క్రిందఁ బెట్టుము. (అచ్చి అట్లుచేయును.)

నా——ఇంక నాయిష్టము వేచుండఁగను. పోయి వైద్యునిఁ బిల్తును.

లక్ష్మి—రామరామా! (గిజగిజ కొట్టుకొనును.) నాథా ! వైద్యుఁడు వలదు.

నా—ఎందుచేత ?

లక్ష్మి—(అప) నాథా! నీవు కఱ్ఱతోఁ బొడుచుటచేత నాకడుపుపగిలిన దనియో, యందులోఁ బుండుపడిన దనియో యేదో వెఱ్ఱి మొఱ్ఱిగ వైద్యుఁడు చెప్పునెడల, నామాట నమ్మి నిన్నుఁ గారాగృహమునఁ బెట్టి యధికారులు శిక్షింతు రని నాకు భయముగా నున్నది. అందుచేత వలదు.

నా—ఓసి వెఱ్ఱిదానా ! ఇందులకా భయపడుచుంటివి ? ఇందులకా విచారించుచుంటివి ? విచార మొందవలసిన వారిఁగూర్చి విచారింపక పోవుట యెంతతప్పో—విచార మొందఁగూడని వారిఁగూర్చి విచారించుట యంతతప్పేసుమా. నీకు నిమ్మళముగా నున్న పిమ్మట నేనే యధికారులయొద్దకుఁ బోయి, నాతప్పొప్పుకొని, నన్ను శిక్షింపుఁ డని ప్రార్థించి నాచేతులతో—నిన్నుఁ బొడిచిన నాచేతులతో—నాకాళ్లకు సంకెలలు మహోత్సాహమునఁ దగిలించుకొందును.

లక్ష్మి—నాథా ! నాకు నిమ్మళించు నను నాశ నీకున్నదా ?

నా—ఆఁ ! ఆఁ ! నీకు సందేహముగా నున్నదా ? నేను దప్పకుండ వైద్యునిఁ బిల్తును.

లక్ష్మి—నాథా ! నే నొకవేళ దేహము చాలించునెడల నధికారుల వలన నీ కడికూడఁ గల్గునేమో ?

నా—లక్ష్మి ! ప్రాణప్రియా! నీవు మరణించినతరువాత నాకురావచ్చునని యా విచారించుచుంటివి ? నాదోషమునకు హద్దు లేనట్లే నీప్రేమమునకుఁగూడ హద్దులేదే- దోషావతారము నేను,

సుకృతావతారమ వీవు. అట్టినీకు నాకు భగవంతుఁడు కూర్చి నాఁడే— ఎందులకో యెఱుఁగుదువా ? నన్నుఁబట్టి నిన్ను బాధించుటకుఁ గాదు. నిన్నుఁబట్టి నన్ను బాగుపఱచుట కిట్లు చేసినాఁడేమో— భగవంతునిచేత లవిజ్ఞాతములు. సర్వసాధారణముగాఁ బ్రపంచమందున్న భార్యాభర్త లందఱు నన్యోన్య వ్యత్యస్తప్రకృతులు గలవారై యుందురు కాని యిమిడికగ నఁటకిపోవు ప్రకృతులు గలవారై యుండరు. భార్యగుణము భర్తకు దిద్దుపాటుగా నుండును. భర్తగుణము భార్యకు దిద్దుపాటుగా నుండును. అట్టిదిద్దుపాటు లుండినఁగాని యిద్దఱు కూడ బాగుపడనేరరు. అన్యోన్యప్రకృతు లిట్లు బాగుపడుట యే భగవంతునిసంకల్పము. అట్టివ్యత్యస్తప్రకృతులకే కాని యన్యోన్యానురాగము కలుగదు. లక్ష్మి ! లక్ష్మి ! నిద్రించుచున్నది. తెర తగ్గినది. ఇప్పుడే పోయి వైద్యునిఁ దెచ్చెదను. అచ్చీ ! నేను వైద్యునింటికిఁ బోవుచున్నాను. నీవు మెలకువగా నుందువుకాదా ?

అచ్చి—కోడికునుకే కాని నిద్ర యెన్నఁడు లేదు బాబూ !

(నారాయణరావు నిష్క్రమించును.)

లక్ష్మి—(లేచి) అచ్చీ ! ఆయన యేరీ ?

అచ్చి—వైద్యునింటికి వెళ్ళినారు.

లక్ష్మి—తొలఁకకు వేడిమి హెచ్చుగా నున్నది. కావున కుంపటి మంచముక్రిందనుండి తీసివేయుము.

అచ్చి—(లక్ష్మివైపుతీయు మని యామెయభిప్రాయమై యుండఁగా వెనుకవైపు పండుకొన్న పిల్లవానివైపునకుఁ గుంపటి లాఁగి, మంచముపట్టెకు దిగువుగా నుంచును. పిల్లవాఁడు నిద్రలో

దొరలి కుంపటిలోఁ బడిపోయి కేకను వేయును.)

లక్ష్మి—(ఉలికిపడి లేచి) నాయనా! నాయనా! (లేచును.)

(అచ్చి నిద్రించుచుండును.)

లక్ష్మి—అయ్యో! నాతండ్రి కాలిపోయినాఁడే-(పిల్లవాని నొడిలోఁ బెట్టుకొని) అచ్చీ! లేవవేమి?

అచ్చి—(లేచి) అమ్మా! ఏమి?

లక్ష్మి—పిల్లవాఁ డావైపు పండుకొనినప్పుడు కుంపటి రవంతయూత ముగ లాఁగలేకపోయినావా?

కృష్ణు—(ఏడ్చుచున్నాఁడు.)

లక్ష్మి—అయ్యయ్యో! పిల్లవానిమెడక్రిందఁ గాలిపోయినదే- దీనికి మందేమి?

అచ్చి—అమ్మా! సిరా మంచిదమ్మా. తెత్తును. (తెచ్చి రాచును.)

లక్ష్మి—నాయనా! నాయనా! నీ కెంత బాధగానున్నదోయి తండ్రీ! (ఏడ్చును.) నాతండ్రీ! నే నేమి చేయుదునురా—ఇంటిలోఁ బెద్దదిక్కైన మీయమ్మ వెళ్ళిపోయినది. నేను దుస్సాధమైన రోగముతోఁ బడియున్నాను. నీతండ్రిమాత్రము నాపుణ్యావశమున నింటికి వచ్చినా రని సంతోషించుచుండగా నీ విట్లయితివేల? పరాత్పరుఁడా! నాజన్మమునకు నొక్కనిముసమైన సుఖమీయవా? (పిల్లవాని నడ్డాలలోఁ బెట్టుకొని, వీలగునంత వఱకు చేతుల జోడించుకొని నిలువఁబడి) అచ్చీ! శ్రీరామచంద్రమూర్తిని ప్రార్థించుకొందును. నేను దూలుదునేమో—దగ్గఱ నుండుము. ఈశూల నన్నింతవేగముగా నింత సీరసపెట్టిన దేమో. రామా రామా! రామచంద్రప్రభూ! చచ్చిపోయినబ్రాహ్మణబాలకునకుఁ బ్రాణమిచ్చి రక్షించితివి కావా

తండ్రీ! కాలినబాలకుని రక్షింపలేవా! తండ్రీ! నన్ను రక్షింపు మని నేను గోరను. నన్ను సీతాసాన్నిధ్యమున కెంత శీఘ్రముగాఁ దీసికొనిపోదువో యంత యెక్కువగా సంతోషింతును. అంతమహాదృష్టవతినిగా భావించుకొందును. నీదయవలననే నాభర్తకుఁ దిక్కుతిరిగినది. ఆతఁడీకొడుకును బెట్టుకొని నూతేండ్లీసంసారమున సుఖించునట్లు కటాక్షింపుము. నన్నిదివఱ కాతఁడు తిరస్కరించినపాపమున కాతనికి యథార్థమగు పశ్చాత్తాపము కలిగినది. కావున నాతని నింక శిక్షింపక రక్షింపుము. పుత్రుఁడు చెడిపోవుచున్నాఁడే యని రోషమున మాయత్తగారు నాభర్త నన్న కఠినమైనవాక్యముల కామెను క్షమింపుము. పునర్జన్మరహితమైన శాశ్వతపదవి నాపతివ్రతాశిరోమణి కీయఁ బ్రార్థింతును. నాభర్తయెదుటనే నన్ను దూషించిపలికిన యావేశ్యను క్షమింపుము. ఓతండ్రీ! క్షమింపుము. నే నెవరికైనబాధ నిచ్చియుండిన యెడల నన్ను శిక్షింపుము కాని నన్ను బాధించినవారిని మాత్రము శిక్షింపకుము తండ్రీ! దీనదయాళూ! ఆర్తత్రాణపరాయణా! శ్రీరామచంద్రప్రభూ! నీవు భగవంతుఁడ వని యెఱిఁగియున్నను, నాభర్తను బూజించినతరువాతనే నిన్ను బూజించితిని గాని యన్యథా యాచరింపలే దని నీ వెఱుఁగుదువు. ఆతఁడు సన్మార్గవర్తి యగుటకే నే నాతనితోఁ గష్టపడితిని. నాకష్టము గట్టెక్కినది. నే నింక నిట నుండవలసిన పని లేదు. నేను నీపాదారవిందకీర్తన మొనర్చుకొనుచుఁ బైలోకమున నుండుదును. అది గాక—

నా—(ప్రవేశించి) ఏమీ! పిల్లవాని నట్లు చేతిలోఁ బెట్టుకొని

మ్రొక్కుచున్నా వేమి ?

లక్ష్మమ్మ—పిల్లవాఁడు కుంపటిలోఁ బడినాఁడు. వీపుపైఁ గాలినది.

నా—అయ్యో ! అయ్యో ! (గుండెలపైఁ గొట్టుకొనుచు) నాతండ్రీ! నీవు నిప్పులలోఁ బడితివా? నాతండ్రీ! ఎట్లు పడెను? అచ్చీ! నీవు భద్రముగా నుండుమని చెప్పలేదఁటే.

లక్ష్మమ్మ—మనకర్మమున కది యేమి చేయఁగలదు?

నా—ఇప్పుడు నే నేమి చేయవలసినది? ఏమి యీకష్టములు! ఒక్క తల్లిపోయినప్పుడే మనసు కలఁతపడిపోవునే. ఒక్క భార్యకు జబ్బుగా నున్నప్పుడే మతి చెడిపోవునే. ఈరెండుకష్టముల తో మతిపోయి యేడ్చుచుండఁగా కన్నకొడుకు నిప్పులలోఁ బడెనా? ఏమి యీయుపద్రవము! ఏమి యీమహోత్పాతము! అయ్యో! ప్రపంచమంతయు మునిఁగిపోయినట్లయినదే! ప్రళయము వచ్చినట్లయినదే! ఆహాహా! వైద్యుఁ డెవ్వఁడుం గూడఁ బలికినాఁడు కాఁడు. తెల్లవాఱివచ్చెద నని యొక్కఁ డన్నాఁడు. లక్ష్మమ్మ! ఈపిల్లవాని నేమిచేయుదును. ధర్మవైద్యశాలకుఁ దీసికొనిపోయి యక్కడఁ జికిత్స చేయింతును. ఆశాల తలుపు లెప్పుడు తీసియుండును. అందులోని వైద్యులు మన యింటికి రారు కావున బిడ్డ నక్కడకుఁ దీసికొనిపోవలసియున్నది. లక్ష్మమ్మ! నీ కెట్లున్నది? నీకుఁ దెర తిరిగిరాలేదుకదా?

లక్ష్మమ్మ—రా లేదు. పిల్లవానిని దీసికొనిపొండు. నాకు నీరసముగా నున్నది. కాని మీరు వచ్చినదాఁక భయము లేదనుకొందును.

నా—అచ్చీ! ఈసారియైన భద్రముగా నుండెదవా? ఆమెరు పట్టుకొని దగ్గఱఁ గూరుచుండుము. బిడ్డ నిచ్చెదవా?

లక్ష్మమ్మ—తీసికొనుము. (ఇచ్చును.) నాథా! మఱియొకసారి నాచేతు

10

అల్లోఁ బెట్టుఁడు. ముద్దుపెట్టుకొందును. (ముద్దుపెట్టుకొనును) (తనలో) ఇదియేమి కపటపుముద్దు గాదుగదా. (ప్రకా) తీసికొంటారా?

నా—ఏమిసందేహింతువు.

లక్ష్మి—మీరు వచ్చులోపల నాకుఁ బ్రమాదము సంభవించునెడల మీరు, కొడుకుకూడ నాయొద్ద నుండకపోవుట తటస్థించునేమో?

నా—అయ్యో! అయ్యో! అటులైన నిన్ను విడిచిపెట్టి యెట్లు వెళ్లఁగలను.

లక్ష్మి—వెళ్లకపోవునెడలఁ బిల్లవానిమాట యేమికావలయును? నేను పెద్దదానను. నామాట యెటులైనను చింతలేదు. నూరేండ్లు బ్రదుకవలసిన బిడ్డమాట చూచుకోవలయును. ఎటు వచ్చినను, మీతల్లి యవసానసమయమున మీరు తల్లియొద్ద లేనట్లే నాయవసానసమయమునఁ గొడుకు నాయొద్ద లేకపోవునేమో యని భయముగా నున్నది.

నా—అటులైన నేను జెప్పుమాట విను. నిన్ను నే నెత్తుకొనెదను. అచ్చి బిడ్డ నెత్తుకొని నాతోడ వచ్చును. మనమందఱము గలసి వైద్యశాలకుఁ బోవుదము.

లక్ష్మి—ఇంటిలోఁ గాకుండ నడుమదారిలోఁ జావవలసివచ్చునేమో-ఏమియు తెలదు. ఏమైన నగును. బిడ్డను తీసికొని వైద్యశాలకుఁ బొండు.

నా—పోవుదును. అచ్చీ! భద్రముగా నుండుము. లక్ష్మమ్మ! బిడ్డ నొకసారి చూచుకొనుము.

లక్ష్మి—ఇఁక నట్టెవెళ్లిపడుట తగదు. చూచితిని.

(నారాయణరావు బిడ్డతోఁ బోవును.)

లక్ష్మి—అచ్చీ! కుంపటిలో నిప్పున్నదేమో చూడు.

అచ్చి—ఉన్నది.

లక్ష్మి—శూలవచ్చుచున్నది. కుంపటి డొక్కకిందఁ బెట్టుము.

అచ్చి—(పెట్టుచున్నది.)

లక్ష్మి—రామరామరామా (గిజగిజకొట్టుకొనుచున్నది.) అచ్చీ! అచ్చీ! అక్కడ నున్నావుకాదా? ఎక్కడకుఁ బోకుము.

అచ్చి—ఎక్కడకును బోనమ్మా.

లక్ష్మి—రామారామారామా చావకిందఁ బఱుపుము. త్వరగ. రామరామా—పఱచితివా—నేను దొరలి చాఁపపైఁ బడున ప్పుడు నన్ను ముట్టుకొనకుము. (దొరలి చాపపైఁబడి) రామ. రామా!

అచ్చి—అమ్మా! అమ్మా! వెడలిపోయితివా? ఎంతమంచిదానవు తల్లీ! దూరమున నుండియే నీపాదములకు మ్రొక్కుచున్నాను. అయ్యో! అయ్యో! (గట్టిగ నేడ్చును.)

(నరసయ్య ప్రవేశించును.)

నర—ఏమి? ఏమి?

అచ్చి—అమ్మగారికిఁ బ్రాణముపోయినది.

నర—(చేయిచూచి) ఇంకను బ్రాణమున్నది. తులసితీర్థ మిచ్చెదను. (లోనికిఁ బోయి తీసికొనివచ్చి యిచ్చును.) అచ్చీ! నే నిక్కడ నుండును. మీ బాబుగారిని దానియింటికిఁ బోయి తీసికొనిరా.

అచ్చి—బిడ్డ కుంపటిలోఁ బడుటచేత నాతఁడు బిడ్డను దీసికొని వైద్య

శాలకుఁ బోయినాఁడు.

నర—నీవు పోయి యాతనినిఁ దీసికొని రాఁగలవా?

అచ్చి—నాయనా! చీఁకటిలో వెళ్ళలేను.

నల—నీ విచ్చటనే యుండుము. నేను బోయి యాతనిఁ దీసికొని వత్తును.

అచ్చి—అక్కఱ లేదు. అతఁడే పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు.

నా—(బిడ్డతోఁ బ్రవేశించి) లక్ష్మీ! లక్ష్మీ! పిల్లవాఁడు బ్రతుకఁ డని వైద్యుఁడు చెప్పినాఁడు. ఆ! ఆ! హా లక్ష్మీ! (పిల్లవానిని గుండె కద్దుకొని నేలఁ గూలును.)

అచ్చి—(నారాయణరావుబిడ్డను నిమ్మళముగఁ దీసికొని యేడ్చును.)

నర—నారాయణరావూ! నీభార్య యింకను బ్రదికియున్నది. ఉన్నది. లే.

నా—ఏదీ! ఏదీ! ఉన్నదా! ఉన్నదా! లేచినదా! ఏదీ! నాకుఁ గన్నులు కనఁబడకుండనున్నవి. ఎక్కడ! ఎక్కడ!

నర—నారాయణరావూ! తొందరపడకు. అతివిచారమున మూర్ఛనుఁగఁ దగదు. మనస్సు చెడిపోవుటచేతఁ గన్నులు కనఁబడకున్నవి. (కన్నులను నీళ్ళురాచి) ఇదిగో! చూడు. నీభార్య.

నారా—ఇంతకు ముందుఁ దెలిపి బొందుకొన్న దేమి? లేదవా? నాబిడ్డఁ డేఁడీ! అచ్చీ! వానిని నాచేతి కిమ్ము. లక్ష్మీ! ఇదిగో నీబిడ్డ. చూచుకో- ముట్టుకో- ముద్దుఁబెట్టుకో- పాలిచ్చి ప్రక్కలోఁ బండఁబెట్టుకో- ఏది- ఏది- మాటలాడవేమి- లక్ష్మీ—

(అని గావుకేకలు వైచును.)

నర—బిడ్డఁడు బ్రదికియే యున్నాఁడు— తల్లియు బ్రదికియే యున్నది. ఎందుల కీదుఃఖము?

నారా—నాబిడ్డఁ డింక బ్రదికియున్నాఁడా ! బిడ్డనా నీ కేమని చెప్పి తినో జ్ఞప్తిలేదా— బిడ్డకుదిక్కుయైనావాఁడు పలకుండంగాని తల్లి చచ్చిపోవునెడల నాకొంకనిక్కరగతి యని నాకు బోధించితివి కాదా ? ఇదిగో. నీబిడ్డనొడస్పెఁ దలఁ బెట్టుకొందును. నేను బిడ్డను బట్టుకొందును—నాకట్టియోగము నాపాపకముచే సిద్ధించు లేదు. నాకుబ్రహ్మానికి సిద్ధించుచున్నది. నాయనా ! లక్ష్మీ ! ' నేను మామ్మగారియొద్దకు వెళ్ళెద ' నని యంటివికాదా ? వెళ్లుదువా ! మీయమ్మనుగూడఁ దీసికొని పోవుదువా ? తండ్రినైన నన్ను వదలివైచెదవా ? అంతయుమున బోదము. లక్ష్మీ ! నీయత్త నాతో నేమనెనో జ్ఞప్తియున్నదా ? " ఇదిగో! ఈమహాతేజస్విని ! ఈపతివ్రతామణి ! నోటిమాట నైన నెఱుఁగని పట్టిగోల ! సంతతభగవచ్చింతాపరాయణ! ఆమెకాళ్లపైఁ బడి, నేను మహాద్రోహిని, నన్నుఁ గటాక్షింపు ' మని వేఁడుము మన లేదా ? ఇంతకంటె నాకుఁ బ్రపంచమునఁ జేయవలసిన ముఖ్యకార్య మేది ? ఇదిగో బట్ట మెడఁ జుట్టుకొనుచున్నాను. ఇదిగో నీకు సాష్టాంగపడుచున్నాను.

" నధర్మనిష్ఠోస్మి నచాత్మవేదీ
నభక్తిమాన్ త్వచ్ఛరణారవిందే
అకించనోనన్యగతిశ్శరణ్య
స్త్వత్పాదమూలం శరణం ప్రపద్యే. "

నాదుష్టవృత్తిని ఖండించినదానవు—నాకు బుద్ధి నిచ్చినదానవు—నాకు భక్తి నొసఁగినదానవు—నీవు ! నీచే నాకు దైవమువ్వు—నాచరిత్రి లోకమునఁ బ్రకటింపఁబడవలసి యున్నది. నరేస

తయ్యా! దొడ్డిలోనికిఁ బోయి రుబ్బురోటిక్రింద రూపాయల మూట యున్నది. తీసికొనిరా—

(నరసయ్య పోవును.)

నా—అయ్యో! ఎగుపులు వచ్చుచున్నవి. ప్రాణప్రియా! వెడలిపోయితివా! ఒక్కయడుగులో నేనును వత్తును.

(నరసయ్య మూటతోఁ బ్రవేశించును.)

నా—నరసయ్యా! మావంశ మంత మాగుచున్నది. ఆరూపాయలలో నీకుఁ దోఁచినన్ని రూపాయలు మాయుత్తరక్రియలక్రింద వ్యయ మొనర్చుము. మిగిలినరూపాయలతో మాయింటియొద్ద నొక్క ఖ్యాతిస్తంభము కట్టింపుము. దానిపై నాభార్య లక్ష్మమ్మవిగ్రహము చెక్కింపుము. దానిక్రింద "నారాయణుఁడను దుర్మార్గుఁడు వేశ్యాలంపటుఁడై, పతివ్రతాతిలకమైన భార్యను డొక్కలోఁ బొడిచి చంపినాఁడని తాటికాయలంత యక్షరములతో శిలాశాసనము చేయింతువా? చేయింపక తప్పదు. కవుల వ్రాఁతలకంటె రాతిమీఁది వ్రాఁతలు శాశ్వతము లని నానమ్మకము. నాయనా! కృష్ణా! నీయమ్మ వెడలిపోయినది. నిన్నెత్తుకొనుటకు నే నింక నున్నాను. హా! నీవుకూడ వెడలిపోయితివా! ఇఁక నాపాలిటి కృష్ణుఁడే లేఁడా? నే నింక నెందులకు- లక్ష్మమ్మ! వచ్చుచున్నాను-రామరామా! (అని నేలపైఁ బడి మరణించును.)

నర—రామరామరామా! ఈతఁడుకూడ మరణించినాఁడే! నోటివెంట రక్తము కాఱుచున్నది. గుండె పగిలిపోయినదికాఁబోలు. ఆహా! మహామారి యింటఁ బ్రవేశించినను నింత సంఘమరణ మింతశీఘ్రముగ నొనర్పలేదే! భాగ్యహీనతయే పదునాల్గ

మారులంత ప్రబలమైనది. రామరాజా ! ఎంతకష్టాంతమైన విచిత్రమును జూచితిని.

ధరణి ఈతిబాధలు లేక తనరుఁగాక
ప్రజలయన్యోన్యవైరముల్ పాయుఁగాక
నీతిపాలనమున రాజు నెగడుఁగాక
కవిత రాజపోషణమునఁ గ్రాలుఁగాక !

యను భరతవాక్యమున కవకాశము లేదుగదా !

ఇది పంచమాంకము

సంపూర్ణము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ.

